

AVOIN KOTITALOUSOPETUS

Kuopion kansalaisopistossa

Merja Maukonen

Kehittämishankeraportti
Toukokuu 2008

Ammatillinen opettajakorkeakoulu

JYVÄSKYLÄN
AMMATTIKORKEAKOULU

Tekijä(t) MAUKONEN, Merja	Julkaisun laji Kehittämishankeraportti	
	Sivumäärä 36+10	Julkaisun kieli suomi
	Luottamuksellisuus ☐ Salainen _____ saakka	
Työn nimi Avoin kotitalousopetus Kuopion kansalaisopistossa		
Koulutusohjelma Jyväskylän ammattikorkeakoulu, ammatillinen opettajakorkeakoulu		
Työn ohjaaja(t) PIRINEN, Ritva		
Toimeksiantaja(t)		
Tiivistelmä <p>Kehittämishankkeeni on osa vuonna 2007 alkanutta Kuopion kansalaisopiston laajamittaista opetussuunnitelmatyötä, jossa laadittiin uudet opetussuunnitelman perusteet. Tavoitteenani oli kehittää ja määritellä Kuopion kansalaisopiston avoimen kotitalousopetuksen opetuksellisia sisältöjä ja opetuskäytänteitä.</p> <p>Kehittämishankkeen tuloksena syntyi avoimen kotitalousopetuksen suunnitelma. Se perustuu kotitaloustieteen sekä kotitalousopetuksen suunnitelmien pohjalta konstruoimaani käsitykseen niistä avoimen kotitalousopetuksen tavoitteista ja sisällöistä, jotka soveltuvat toteutettavaksi vapaan sivistystyön kontekstissa. Uusi opetuksen suunnitelma perustuu kotitalousohjaajien ja -opettajan kollektiiviseen näkemykseen sekä omaan henkilökohtaiseen käytännön havainnointiin avoimen kotitalousopetuksen toiminnasta</p> <p>Määrittelen avoimen kotitalousopetuksen siten, että se on oppijan henkilökohtaisten tavoitteiden mukaista opetusta, joka tarjoaa oppijoille mahdollisuuden valmistaa kotiruokaa ja leivonnaisia kotona nautittavaksi. Käytännön ruoanvalmistustaitojen lisäksi oppijoilla on mahdollisuus kehittää itseään ja oppia hyvän ravitsemuksen, elintarviketuntemuksen, -hygienian ja taitavan kuluttajan taitoja kestäväkehityksen sekä elinikäisen oppimisen periaatteiden mukaisesti.</p>		
Avainsanat (asiasanat) kotitalousopetus, opetuksen suunnitelma, opetussuunnitelma, kansalaisopisto, vapaa sivistystyö		
Muut tiedot LIITE: Avoimen kotitalousopetuksen suunnitelma, 10 sivua.		

<p>Author(s)</p> <p>MAUKONEN, Merja</p>	<p>Type of Publication</p> <p>Developing project report</p> <table border="1"> <tr> <td data-bbox="991 427 1241 517"> <p>Pages</p> <p>36+10</p> </td> <td data-bbox="1241 427 1497 517"> <p>Language</p> <p>Finnish</p> </td> </tr> <tr> <td colspan="2" data-bbox="991 517 1497 595"> <p>Confidential</p> <p>☐ Until _____</p> </td> </tr> </table>	<p>Pages</p> <p>36+10</p>	<p>Language</p> <p>Finnish</p>	<p>Confidential</p> <p>☐ Until _____</p>	
<p>Pages</p> <p>36+10</p>	<p>Language</p> <p>Finnish</p>				
<p>Confidential</p> <p>☐ Until _____</p>					
<p>Title</p> <p>The Open Home Economic Education in Kuopio Community College</p>					
<p>Degree Programme</p> <p>Vocational Teacher Education</p>					
<p>Tutor(s)</p> <p>PIRINEN, Ritva</p>					
<p>Assigned by</p>					
<p>Abstract</p> <p>My developing project is a part of curriculum planning of Kuopio Community College, which started in 2007.</p> <p>My object was to develop and define educational contents and practices of the Open Home Economic Education in Kuopio Community College.</p> <p>As a result of developing project, the curriculum of open home education was produced, which is based on theory of home economics science and educational plans including constructivist learning concept in Community Educational College context. The curriculum is based on my personal experience in the Open Home Economics Education and opinions of home economic tutors and teachers.</p> <p>The Open Home Economics is defined as teaching in accordance with personal curriculum, which offers students a possibility to cook and make pastries at home.</p> <p>In addition to practical cooking, students have possibility to develop themselves and learn skills of good nutrition, food hygiene, knowledge of food and skills of economic consumer following the principles of sustainable development and lifelong learning.</p>					
<p>Keywords</p> <p>home economic education, curriculum, community college</p>					
<p>Miscellaneous</p> <p>Appendix: The Curriculum of the Home Economic Education, 10 pages.</p>					

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	3
2 TAVOITTEET JA TOTEUTUS	4
3 KOTITALOUDEN OPETUS	5
3.1 Kotitaloustiede	5
3.2 Kotitalousopetus perusopetuksessa	7
3.3 Opetuksen suunnitelmat	9
3.3.1 Kokonaissuunnitelma	9
3.3.2 Yhden opetuskerran suunnitelma	11
4 VAPAA SIVISTYSTYÖ	15
4.1 Kuopion kansalaisopisto	17
4.2 Aikuinen oppijana ja ohjattavana	18
4.3 Vapaasivistystyö ja kotitalousopetus	19
5 KUOPION KANSALAI SOPISTON KOTITALOUSOPETUS	20
5.1 Opetussuunnitelman perusteet	20
5.2 Kotitalousopetus	23
6 AVOIMEN KOTITALOUSOPETUKSEN KEHITTÄMINEN	27
6.1 Avoin kotitalousopetus	28
6.2 Opetuksen suunnitteluprosessi	29
6.3 Oppimiskäsityksen näkyminen opetuksen suunnittelussa	31
7 POHDINTA	32
Liite 1: Avoin kotitalousopetuksen suunnitelma	37

KUVIOT

KUVIO 1. Kotitaloustieteen ulottuvuudet	6
KUVIO 2. Kotitalouden tavoitteet, sisällöt ja keskeiset painotukset	8
KUVIO 3. Kokonaissuunnitelmaan liittyviä tekijöitä	10
KUVIO 4. Taitojen rakenne tavoitteiden määrittelyn perustana	13
KUVIO 5. Kotitalouden taitojen arviointi laadullisilla tasoilla	14
KUVIO 6. Opiskelijoiden ikäjakauma, 2007	17
KUVIO 7. Kotitalousopetuksen lähtökohdat, sisältöalueet ja keskeisin tavoite.....	20
KUVIO 8. Kuopion kansalaisopiston kotitalousopetus vuonna 2007.....	26
KUVIO 9. Ainealueet/ opetustunnit, 2007.....	27
TAULUKKO1. Kognitiivista, affektiivista sekä psykomotorista aluetta kuvaavat tavoitetaksonomat	12

1 JOHDANTO

Kuopion kansalaisopisto on perustettu vuonna 1916, joten se on yksi Suomen vanhimmista kansalaisopistoista sekä nykyisin myös suurimpia kansalaisopistoja. Se on yleissivistävä koulutuslautakunnan alainen vapaan sivistystyön oppilaitos. Vapaalle sivistystyölle on ominaista se, että siinä koulutuksen tavoitteita ja sisältöjä eivät aseta viranomaiset, eikä niistä säädetä lailla, vaan vapaan sivistystyön oppilaitokset asettavat tavoitteet ja sisällöt itse.

Kuopiossa kansalaisopiston toimintamuotoina ovat kurssit, avoin opetus, yleisluennot, tilauskurssit, opintoneuvonta, erilaiset tapahtumat sekä opistolaisyhdistystoiminta. Kuopion kansalaisopiston toiminta-ajatuksena on tarjota mahdollisuuksia kehittyä oppimalla. Kansalaisopiston toiminta perustuu perustuslakiin ja lakiin vapaasta sivistystyöstä. Lain edellyttämä vapaan sivistystyön oppilaitosten toimintasuunnitelma on useimmiten sama, kuin se opintotarjonnan kokonaisuus, joka julkaistaan tai jaetaan opinto-ohjelmana seuraavalle kaudelle. Yksittäisten kurssien osalta tehdään opetus- tai kurssisuunnitelmat, joiden laajuus ja tarkkuus vaihtelevat aiheen ja koulutuksen keston mukaan.

Tämän kehittämishankkeen tuotoksena syntynyt avoimen kotitalousopetuksen opetuksen suunnitelma on osa Kuopion kansalaisopistossa vuonna 2007 koko opistoa koskevaa opetussuunnitelmatyötä ja osa kotitalouden opetussuunnitelmaa. Näin olleen kehittämishankkeen tarve ja ajankohta ovat perusteltuja.

Kuopion kansalaisopistolla on pitkät perinteet kotitalousopetuksessa, ne juontavat juurensa jo 1930 luvulta, (Kuopion kansalaisopiston historia). Vuodesta 1995 alkaen avoin kotitalousopetus on ollut osa kansalaisopiston kotitalousopetusta kurssitoiminnan rinnalla.

2 TAVOITTEET JA TOTEUTUS

Kehittämishankkeeni tavoitteena oli kehittää ja määritellä Kuopion kansalaisopiston avoimen kotitalousopetuksen opetuksellisia sisältöjä ja opetuskäytänteitä. Tutkin kotitaloustieteen ja kotitalousopetuksen sekä vapaan sivistystyön tavoitteiden ja arvojen pohjalta kotitalousopetuksen perimmäisiä tavoitteita, sekä peilasin niitä avoimen kotitalousopetuksen käytänteisiin. Tavoitteenani oli esittää muodostuneesta käsityksestä opetuksen suunnitelma avoimeen kotitalousopetukseen. Halusin selvittää opetussuunnitelmaprosessin myötä myös muita toimintamalleja, sekä muutosideoita avoimen kotitalousopetuksen toteuttamiseksi. Kuopion kansalaisopistossa avoimen kotitalousopetuksen toteuttaminen on aloitettu jo vuonna 1995. Kehittämishankkeessani pyrin määrittelemään, mitä on avoin kotitalousopetus vapaan sivistystyön oppilaitoksessa.

Ensimmäiseksi lähdin selvittämään itselleni sitä, mikä on kansalaisopiston tehtävä ja toivoin löytäväni sieltä joitakin perusteluja avoimen kotitalousopetuksen toteuttamiseksi ja oman työni suunnitteluun. Perehdyin myös edellisten vuosien opinto-ohjelmiin ja yritin hahmottaa itselleni, mikä on ollut suunnittelun pohjana aikaisemmin. Mitkä tiedot ja taidot ovat avoimen kotitalousopetuksen opetuksen tavoitteena? Mikä olisi siis opettamisen arvoista? Hain vastauksia myös kansalaisopiston arvopohjasta. Toiseksi tarkastelen sitä, mitä ja miten kotitaloustiede ohjaa kotitalousopetusta yleisesti. Mitä kotitalousopetus sisältää ja mitä kotitaloustaito on? Perehdyin myös opetuksen suunnitteluun kotitalousopetuksessa. Lopullinen opetuksen suunnitelma muotoutui teoreettisen tiedon lisäksi, suunnittelevan kotitalousopettajan, kotitalousohjaajien sekä omasta näkemyksestäni muodostuneeseen käsitykseen avoimen kotitalousopetuksen tavoitteista ja sisällöistä Kuopion kansalaisopiston arvojen mukaiseen kontekstiin luotuna.

3 KOTITALOUDEN OPETUS

Kotitalous on laaja-alainen oppiaine, jota ehkä paremmin kuvaisi luonnehdinta eläimen tieto-aidosta. Taidon luonne on keskeinen kysymys tällä hetkellä sekä kotitaloustieteen että käsityötieteen tutkijoiden keskuudessa.

3.1 Kotitaloustiede

Kotitaloustieteellä on ainakin kolme tehtävää. Kotitaloustiede selvittää kotitalouteen ja kotitalouden toimintaan liittyvien asioiden, ilmiöiden ja tapahtumien teoreettisia perusteita (analysoiva, systematisoiva ja kriittinen tehtävä). Kotitaloustiede palvelee kotitalouden aineenopettajien koulutusta: Se tuottaa kotitalouden opetuksessa tarvittavaa käsitteistöä, oppiainetta jäsentäviä rakenteita ja erityisesti uutta tietoa kotitalouksien arkipäivän toiminnasta (uutta luova tehtävä). Kotitaloustiede kuvaa inhimillisten ja aineellisten voimavarojen käyttöä, kehittämistä ja ohjaamista yksilön, perheen ja yhteiskunnan hyväksi (empiirinen tehtävä). (Rauma 2003).

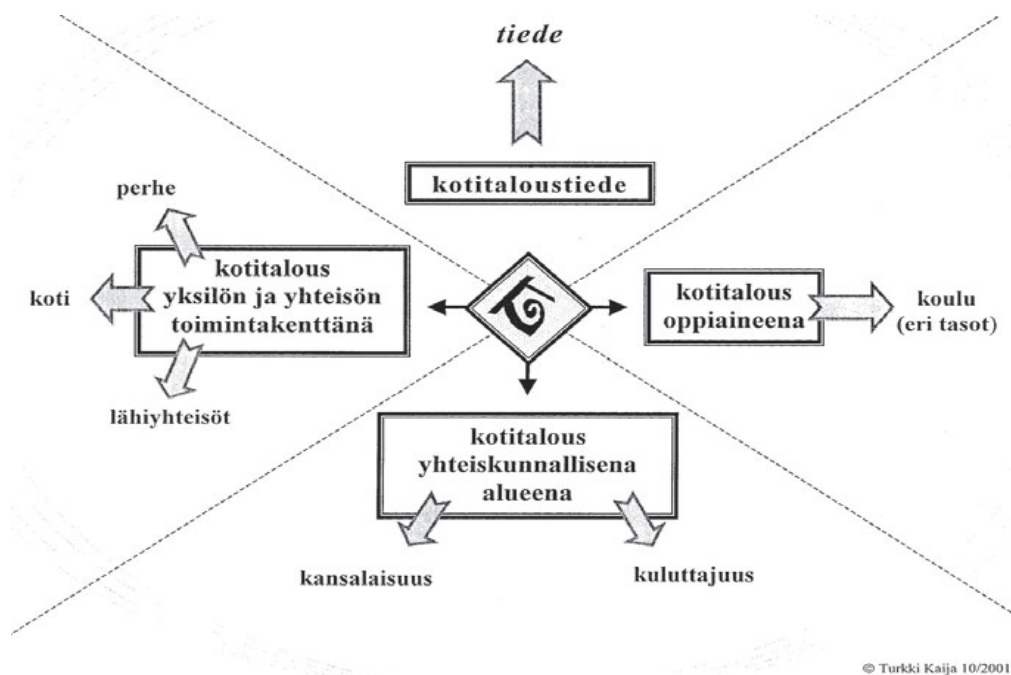
Kotitaloustieteen empiiristä tehtävää voidaan pitää kotitalousopetuksen perimmäisenä tehtävänä. Se sitoo yliopisto-opetuksen yhteiskunnalliseen tehtävään. Kotitalousopetus on kiinteästi liittynyt perheiden hyvinvoinnin edistämiseen, ja se on perinteisesti sitoutunut kestävän kehityksen paradigmaan. Yleissivistävällä kotitalousopetuksella on sosiaalinen, kulttuurinen ja taloudellinen tehtävä. Myös tässä merkityksessä kotitaloustieteen tehtävä korostuu tämän päivän yhteiskunnassa, jossa koti ja perhe ovat jatkuvassa muutospaineessa. Myös yhteiskunta on muuttunut yhä kansainvälisemmäksi, ja globaalit tapahtumat välittyvät hyvin nopeasti tavalla tai toisella myös suomalaisten kotitalouksien arkeen. Edellinen haastaa kotitaloustieteilijän tutkimaan yksilön, perheen ja yhteiskunnan välistä vuorovaikutusta kaikilla niillä osa-alueilla, jotka liittyvät kotitalouden arkitoimintaan, kuten asumiseen, ruokataloudenhoitoon ja toisista huolehtimiseen. (Rauma 2003.)

Suomessa kotitalouden tutkimus kotitaloustieteen näkökulmasta on melko nuorta.

Vuonna 1989 kotitaloudesta tuli yliopistollinen oppiaine, jolloin varsinainen kotitalo-

ustieteellinen tutkimus käynnistyi. Vuodesta 1990 lähtien kotitalouden on voinut valita pääaineeksi opettajankoulutuksessa. (Heinilä 2007,31.)

Suomessa kotitalous-termi on käytössä niin peruskoulun oppiaineena kuin yliopistollisena oppiaineena ja tieteenalana. Kotitaloudella on kuitenkin muitakin merkityksiä. Turkki kuvaa kotitaloustieteen kentän monimerkityksisyyttä ulottuvuuksien avulla kuvio 1. Siinä kotitaloustieteen ulottuvuuksina nähdään kotitalous oppiaineena, kotitalous yksilön ja yhteisön toimintakenttänä sekä kotitalous yhteiskunnallisena alueena. Kotitaloustieteessä nämä ulottuvuudet kietoutuvat toisiinsa ja antavat kotitalous ilmiölle sille ominaisen luonteen. (Turkki 2002, 30.)

KUVIO 1. Kotitaloustieteen ulottuvuudet (Turkki 2002).

Kotitaloustieteen kehittymistä voidaan tarkastella myös historiallisesti toiminnan tieteellistymisen prosessina. Kotitaloustoiminnan ympärille on muodostunut ammattikunta, joka on pyrkinyt muotoilemaan keskeisen osaamisensa sisällöt säännöiksi. Näin taidon siirtäminen opetuksen kautta toisille helpottuu. Osaaminen perustui aluksi arki-kokemukseen, mutta kun sääntöjä alettiin selittää ja testata tieteellisesti, alkoi tieteenalan kehittyminen. Syntyneen tieteellisen tiedon tarkoituksena on ollut muun muassa lisätä kotitaloustoiminnan tarkoituksenmukaisuutta ja tehokkuutta. Tällöin tieto on toiminut ikään kuin välineenä ja sitä on voitu arvioida sekä tiedollisen että käytännöl-

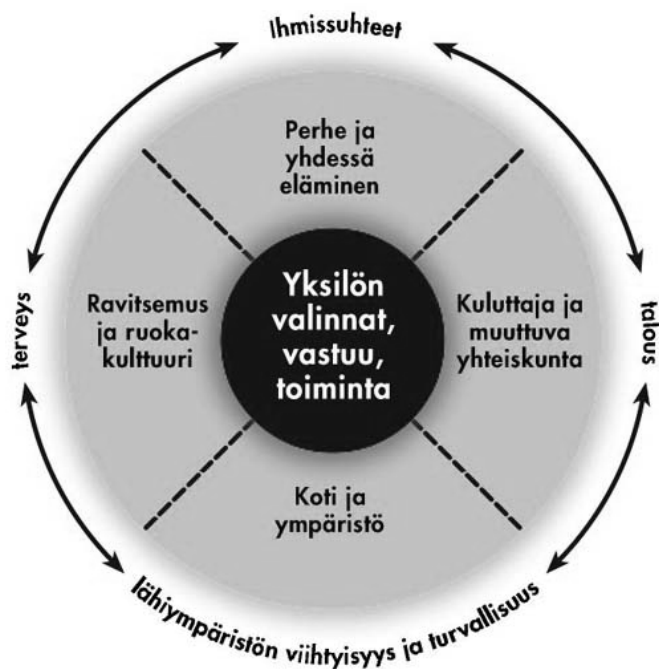
lisen arvokkuuden näkökulmasta. Kotitaloustiedettä voidaan tätä taustaa vasten pitää soveltavana tieteenä, mutta yleisemmin sitä luonnehditaan käytännölliseksi tieteeksi. Kotitaloustiede on lähtenyt kehittymään arjen hallintaan liittyvistä ammatillisista käytännöistä, mutta sen tavoitteena ei ole koskaan ollut pelkästään inhimillisen toiminnan tehokkuuden lisääminen tai pelkästään tiedon soveltamisen näkökulma. Alusta asti tavoitteena on ollut myös perheiden ja yhteiskunnan hyvinvointi, jolloin mukaan tulevat inhimilliset valinnat ja sitä kautta eettiset kysymykset. (Heinilä, 2007, 27.)

3.2 Kotitalousopetus perusopetuksessa

Kotitalousoppiainetta voidaan pitää mitä suurimmassa määrin taitoaineena. Kuitenkin, kun koulutuksen piirissä puhutaan taito- ja taideaineista, kotitaloutta ei useinkaan lueta tähän ryhmään. Tämä näkyy esimerkiksi perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa, jossa taito- ja taideaineisiin viitattaessa tarkoitetaan yleensä musiikkia, kuvataidetta, käsityötä ja liikuntaa (OPS 2004, 163–164). Tämä selittyy osin sillä, että kotitalous on oppiaineena vain seitsemännellä luokalla sekä valinnaisena kahdeksannella ja yhdeksännellä luokalla, kun taas muut taito- ja taideaineet ovat mukana myös alaluokilla. Kotitalous kuuluu tähän ryhmään siis vain osissa opetussuunnitelman viittauksista. Toisaalta on hyvä, että kotitaloutta ei kategorisesti määritetä taito- ja taideaineiden ryhmään. Kotitaloutta ei ole syytä leimata pelkästään taitoaineeksi. Taidolla on joka tapauksessa keskeinen asema kotitaloustieteessä. Kotitalous oppiaineen keskeinen tavoite on opettaa arjen hallinnan taitoja. Kotitaloustaito on määritetty myös yhdeksi kotitaloustieteen tutkimuksen kohteeksi. Arkikäsitteenkin mukaan arjen hallinta edellyttää erilaisia arkitaitoja: pitää osata ruoanvalmistusta, pyykinpesua ja siivouksen perustekniikat. Kotitaloustieteen ja -oppiaineen historia kertoo sen, että kotitaloustaidolla on leimallisesti yhteiskunnallinen luonne. Tämä tuo kotitaloustoimintaan taidon lisäksi muitakin ulottuvuuksia, mutta vaikuttaa myös siihen, miten kotitaloustaito ymmärretään. Kotitaloustaito saa sisältönsä kotitaloustoiminnassa. Useasti, kun puhutaan kotitaloustaidosta tai arjen hallinnan taidoista, viitataan suoraan kotitaloustoimintaan. (Heinilä 2007, 65–66.)

Kotitalous on sisällöllisesti laaja oppiaine, joka rakentuu sekä luontoon ja kulttuuriin että yhteiskuntaan nojautuviin asiakokonaisuuksiin. Tästä johtuen kotitalouden tietopohja on laaja ja välttämättömyys eri tieteenaloilta peräisin olevan tiedon käyttöön on

ilmeinen. Mukana on sekä luonnon- ja teknisiin tieteisiin liittyvää ainesta että humanistisiin ja yhteiskuntatieteisiin nojautuvaa tietoperustaa. Lisäksi käytännön toimintatilanteissa vaikuttavat jokaisen opettajan ja oppilaan oma kokemustausta sekä eletyn elämän kautta muotoutuneet tulkinnat. Se lisää erilaisuuden läsnäoloa opetustilanteissa. Tästä moninaisuudesta ja monitasoisuudesta johtuen on tärkeää rakentaa itselle tarkastelutapoja tai jäsennyksiä, joilla tätä laajaa tietopohjaa on mahdollista hyödyntää. Oheisessa kuviossa 2. on yksi tällainen jäsennyys, jossa opetussuunnitelmassa todetut kotitalousopetuksen tehtävät (kehällä), sisältöalueet (nelikenttä) ja keskeiset painotukset (ydin) on koottu yhteen. (Turkki 2004.)

KUVIO 2. Kotitalouden tavoitteet, sisällöt ja keskeiset painotukset (Turkki 2004).

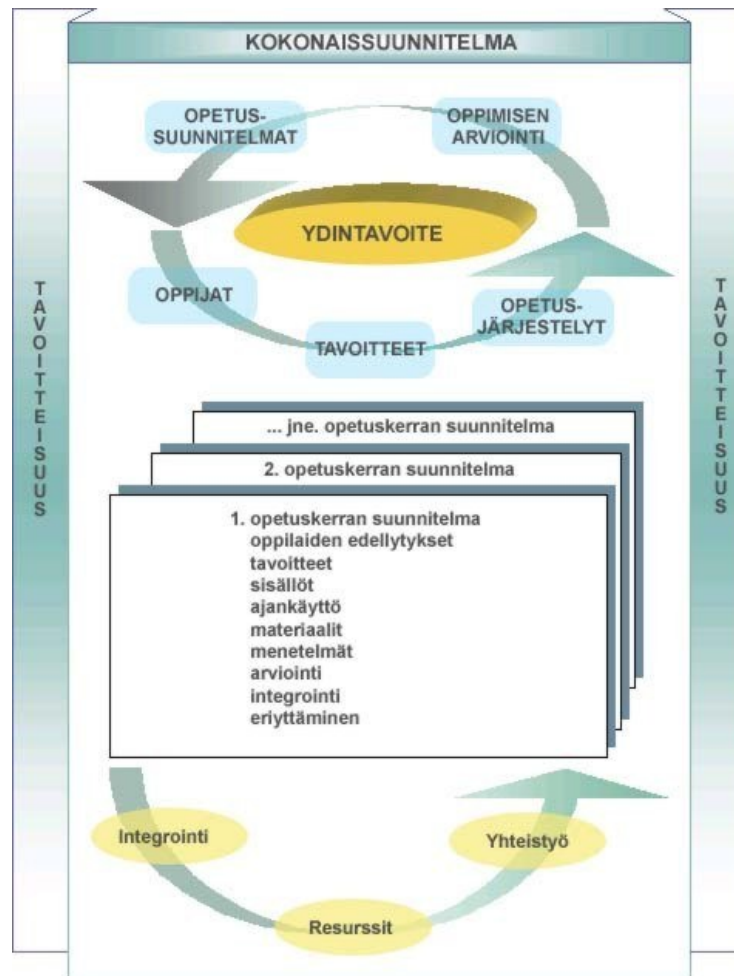
Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan kotitalousopetuksessa on keskeistä oppilaan kokonaisvaltaisen kasvun tukeminen. Oppiaineen luonne ja opetuksessa toteutettavat monimuotoiset työtavat antavat tähän erinomaiset edellytykset. Kotitaloudessa yhdistyvät yksilön kasvun tukeminen, terveellisten elintapojen ja sosiaalisen vastuun toteuttaminen sekä kestävä kehityksen mukaisten resurssien käytön ja kulttuurisen pääoman vaaliminen. Kotitalousopetus toteuttaa ravitsemus- ja terveyskasvatuksen, kuluttaja-, kansalais- ja ympäristökasvatuksen sekä perhekasvatuksen samoin kuin monikulttuurisuus- ja tulevaisuuskasvatuksen periaatteita. (Turkki, 2004.)

3.3 Opetuksen suunnitelmat

Suunnitelmien tekeminen on aloittelevalla opettajalla keskeinen keino ottaa haltuun ja ennakoida tulevan opetustilanteen lukuisat eri tekijät. Tärkeintä suunnittelussa on oman tavoitteisuutensa (intentionsa) tiedostaminen

3.3.1 Kokonaissuunnitelma

Kuviossa 3 hahmottuu kokonaisen opetusjakson tai aihepiirikokonaisuuden suunnitelua ja siihen liittyviä tekijöitä. Koko jakson suunnitelmaa voi nimittää esimerkiksi projekti-, runko- tai aihepiirisuunnitelmaksi. (Syrjäläinen, Jyrhämä, Haverinen & Mussaari, 2004). Kuvion taustalla on tukijalkana tavoitteisuus, jonka kautta jokainen oppimistilanne saa mielekkyytensä. Ilman tavoitteisuutta ei ole hyvää opetustilannetta ja vuorovaikutus menettää merkityksensä. Tavoitteisuudella tarkoitetaan opettajan tietoisuutta päämääristä ja määrätietoisesta toiminnan muodoista. Tavoitetietoisuus muotoutuu oman opetus- ja oppimisteoreettisen näkemyksen, oman persoonallisuuden ja opettajuuden taitojen kehittymisen kautta. Tavoitteisuus viittaa myös tietoisuuteen valtakunnallisen ja oppilaitoskohtaisen opetussuunnitelman tavoitteista, joihin opettajan täytyy sitoutua. Opetus-opiskelu-oppimisprosessi on monimutkainen vuorovaikutustapahtuma. (Syrjäläinen ym. 2004.)

KUVIO 3. Kokonaissuunnitelmaan liittyviä tekijöitä (Syrjäläinen ym. 2004).

Ydintavoite (päätaivoite, ydinkysymys, -ilmiö, -idea tai haaste) viittaa siihen, että jokainen opetusjakso on oma tiettyyn päämäärään pyrkivä kokonaisuutensa. Ydintavoitteen määrittäminen ei useinkaan ole mikään helppo tehtävä. Se on käsitteellistämisen prosessi, jossa pyritään kiteyttämään jotain olennaista opetusjaksosta. Ydintavoitteen täsmentäminen edellyttää tutustumista koulun opetussuunnitelmaan. Jokaisella opetuskerralla on omat tavoitteensa, jotka on johdettu koko jakson ydinideasta. Oppilaantuntemus on jokaisen opetuskerran suunnittelun perusta. Opetussuunnitelmasta käsin ja oppilaantuntemusta hyödyntäen valitaan päätaivoitetta havainnollistavat tavoitteet ja opetustilanteeseen sopivat opetusjärjestelyt. Näin opetussisältö muunnetaan mielekkäiksi oppimistehtäviksi, joiden arviointi täytyy suunnittelussa ottaa huomioon. Arvi-

ointi ymmärretään laaja-alaisena reflektointiprosessina, joka viittaa oppimisen arviointiin, opettajan ja oppilaan itsearviointiin sekä opettajan taitoon arvioida omaa työskentelyään. Opetusjakson kokonaissuunnitelmassa on hyvä myös pohtia eri sisältöjen integrointia. Yhteistyö viittaa kaikkeen opetusjärjestelyihin liittyvään vuorovaikutukseen. Käytettävissä olevat resurssit luovat selkeät reunaehdot kokonaissuunnitelmalle. (Syrjäläinen ym. 2004.)

3.3.2 Yhden opetuskerran suunnitelma

Jokainen yksittäinen opetuskerta on yksi oppimistapahtuma, joka koostuu oppimistilanteista. Jokainen opetuskerta voidaan määrittää oppimistapahtuman päätavoitteen tai ydinidean avulla. Lisäksi jokaisen oppimistapahtuman osalta on hyvä pohtia kuviossa 2 lueteltuja seikkoja, joista seuraavassa tarkemmin.

Opetuksen suunnittelu lähtee siitä, että opettaja tutustuu tulevaan opetettavaan ryhmään sekä luokkatilaan mahdollisimman perusteellisesti. Mikäli tämä ei ole mahdollista, jonkinlainen käsitys ja mielikuva täytyy muodostaa *oppilaiden edellytyksistä* oppia kurssin tavoitteiden mukaisia sisältöjä. Ryhmän oppitunteja seuraamalla, opettajia haastatteleamalla sekä oppilailta itseltään kyselemällä saa paljon tietoa. Kurssin ensimmäinen opetuskerta kytkeytyy usein oppilaiden edellytysten ja kokemusten kartoittamiseen. Näiden tietojen avulla voidaan yhdessä täsmentää kurssia koskevat tavoitteet. Ensimmäisen opetuskerran keskeisimpiä tavoitteita usein onkin yhteinen pohdinta koko kurssin tavoitteista ja oppijoiden edellytyksistä. Ratkaisevaa on, millaisia keinoja tässä opetustilanteessa käyttää, koska sillä luodaan pohja oppilaiden aidolle sitoutumiselle ja koko kurssin kestäväälle motivaatiolle.

Kokonaissuunnitelmassa on määritelty jo koko oppimisjakson yleiset tavoitteet. Jokaisen opetuskerran osalta *tavoitteiden* määrittely tapahtuu tarkemmin. Oppimistapahtuman tavoitteita ilmaistaan yleensä kolmijakoisesti, kuten jäljempänä esiteltävät mallit osoittavat. Opetusta suunniteltaessa voi näistä malleista omaksua itselleen sopivimman käsitteistön. Kun malleja tarkastellaan, voi niissä havaita tietynlaisia opetus- ja oppimisteoreettisia eroavaisuuksia. Tavoitteiden täsmentäminen auttaa opettajaa selkiyttämään omaa ajatteluaan ja jäsentää tavoitteisiin kytkeytyvää arviointityötä.

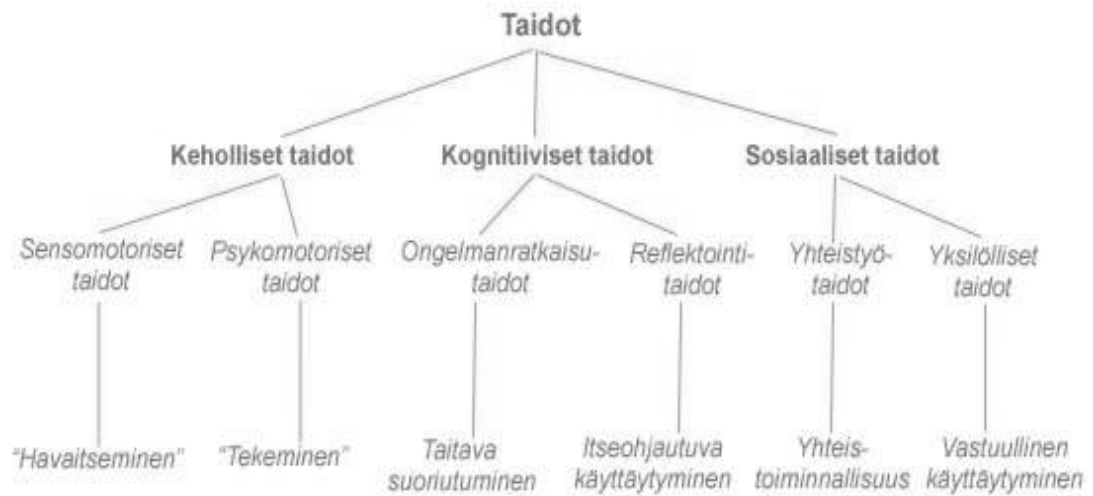
Perinteisin ja paljon käytetty tavoite-erittely kehitettiin 1950–60 -luvuilla. Tuolloin niitä kutsuttiin psykologisiksi taksonomioiksi. Tavoitetaksonomioilla pyrittiin kuvaamaan koko persoonallisuuden osa-alueita ja niiden kehitystä oppimisen myötä. Kognitiivisen alueen taksonomioista tunnetuin on Bloomin (1956) kehittämä. Tämän rinnalle on usein laitettu Krathwohlin (1964) johdolla kehitelty affektiivisen alueen taksonomia. Kognitiivisen ja affektiivisen alueen tavoite-erittelyjä täydentää psykomotorinen taksonomia, jota on kehitelty mm. Dave (1968). (Syrjäläinen 2004).

TAULUKKO 1. Kognitiivista, affektiivista sekä psykomotorista aluetta kuvaavat tavoitetaksonomiat (Syrjäläinen ym. 2004).

KOGNITIIVINEN	AFFEKTIIVINEN	PSYKOMOTORINEN
muistaminen ymmärtäminen soveltaminen analyysi synteesi arvioiminen	vastaanottaminen reagointi arvostaminen arvojen jäsentyminen arvojen sisäistyminen	jäljittely ohjeenmukainen toiminta toiminnan täsmentyminen toimintojen koordinoituminen luonteva toiminta

Ylimpänä esimerkiksi kognitiivisen alueen taksonomiassa on muistaminen, joka siis viittaa muistitietoa korostaviin tavoitteisiin. Kun taksonomiassa mennään luetteloa alaspäin, siirrytään asteittain yhä vaativampiin kognitiivisiin tavoitteisiin.

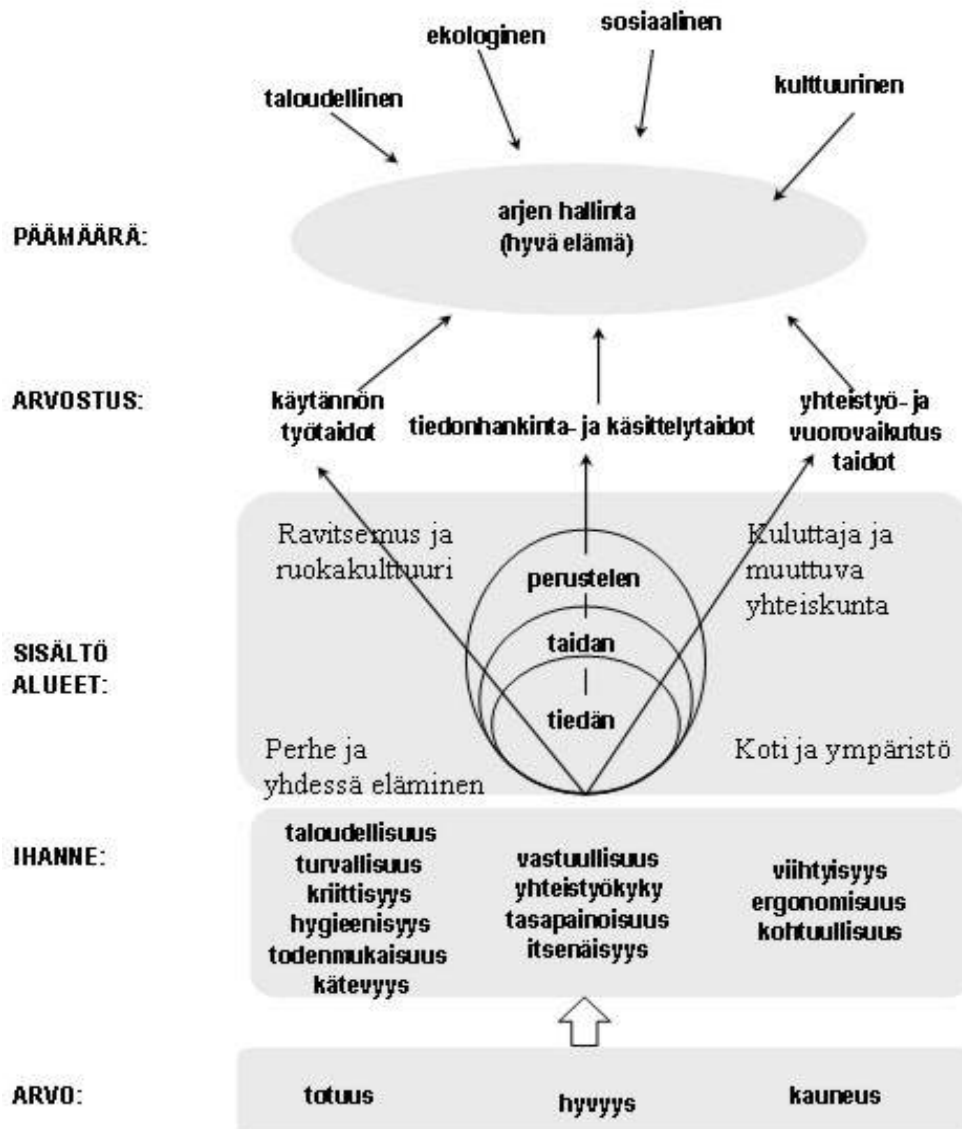
Syrjäläisen ym. 2004 esittelemä toinen malli, jonka avulla voidaan kätevästi jäsentää opetuskerran tavoitteita, on Enkenbergin (1994) tekemä jaottelu taidoista. Kuviossa 4 hahmottuu Enkenbergin käyttämä kolmijako, jossa inhimilliset taidot voidaan jaotella kehollisiin, kognitiivisiin sekä sosiaalisiin taitoihin.

KUVIO 4. Taitojen rakenne tavoitteiden määrittelyn perustana (Enkenberg, 1994).

Jokaiseen oppimistapahtumaan voidaan siis liittää tavoitteita, joilla esimerkiksi edistään oppilaan kognitiivista kehitystä, vaikutetaan oppilaan psykomotorisiin alueisiin, kuten aisteihin, havainnointiin ja motoriikkaan tai pyritään kehittämään oppilaan kykyjä havaita omia tunteitaan, asenteitaan ja arvojaan. (Syrjäläinen ym.2004.)

Kolmas taitotavoitteita jäsentävä malli on kehitetty kotitalouden toimintaa kuvaavan arjen hallinnan käsitteistöön nojautuen (Haverinen, 1996). Myllykangas on nimennyt väitöskirjassaan (2002) taitoulottuvuudet käytännön työtaitoihin, vuorovaikutustaitoihin sekä tiedonhankinta- ja käsittelytaitoihin. Näillä taidoilla voi havaita selkeät yhteydet molempiin edellä kuvattuihin jäsentelyihin. Myllykankaan (2002) laatimassa kuviossa 5. taitojen jäsentely on kytketty platonisiin perusarvoihin ja arjen hallinnan malliin. Taitojen kehittymistä kuvataan kolmella eri tasolla: tiedän, taidan ja ymmärrän tai toistava, soveltava ja uudistava taso. Myllykankaan laatimaa taitojäsentelyä on käytetty kotitalouden uudessa perusopetuksen opetussuunnitelmassa. Näiden taitojen oppimisen avulla on mahdollista saavuttaa tunne arjen hallinnasta ja hyvästä elämästä, jota kotitalousopetuksen tavoitteissa painotetaan. Arjen hallinnan ja hyvän elämän määrittelyn kriteereinä toimivat kestävän kehityksen ulottuvuudet ekologinen, taloudellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen kestävyys. (Myllykangas 2003, 22.)

KUVIO 5. Kotitalouden taitojen arviointi laadullisilla tasoilla (Myllykangas 2002).

Opetuskerran päätavoite määrittelee niitä *sisältöjä*, joita oppimistapahtumassa nousee esiin. Oppisisällöt jaksottavat ja organisoivat opetuskerran tavoitteiden suunnassa erilaisiin oppimistilanteisiin, joissa erilaisia oppimistehtäviä suoritetaan. Sisältöjä suunniteltaessa on oleellista tiedostaa aineenhallintansa taso, sen vahvuudet ja kehittämiskoh-

teet. Oppimiskäsitys ohjaa vahvasti sitä, millainen oppimistilanteen suunnitelmasta tulee. Myös opittava asia, ympäristö ja käytettävissä oleva aika vaikuttaa siihen, millaista strategiaa kannattaa oppimistapahtuman luomisessa käyttää. (Syrjäläinen ym. 2004.)

Kotitaloustieteen vaatima tieto- ja taitoperusta on hyvin moniulotteinen. Tiedon ja taidon erottaminen tässä oppiaineissa ei ole mielekästä, vaan tietokäsitys pitäisi ymmärtää laaja-alaisena. Oppiaineiden tiedosta ja osaamisesta käytetään usein "know-how" – käsitettä, joka viittaa taidon harjoituksen avulla saavutettuun tietoon. Se on osaamista, jota ei pystytä kielellisesti ilmaisemaan. Sitä kutsutaan myös taitotiedoksi tai tekijän tiedoksi. Taitoihin kuuluu siis sekä tietoinen että hiljainen puoli. Kotitaloudessa ja käsityössä niin sanotun hiljaisen tiedon merkitys on suuri. Hiljaisella tiedolla ymmärretään kaikkea sitä tietoa ja taitoa, joka perustuu itse kunkin toimijan tai ryhmän kokemusmaailmaan ja historiaan. Oppiminen tehostuu, jos kaikki oppimistapahtuman osapuolet tietoisesti pyrkivät tekemään näkyväksi ja jaettavaksi hiljaista tietoaan. Taidon harjaantuminen ja menestyksellinen toiminta vaativat aina myös tietoa; tiedon hyödyllisyys voidaan havaita sitten, kun se voidaan ottaa käyttöön taidon avulla. (Syrjäläinen ym.2004.)

4 VAPAA SIVISTYSTYÖ

Suomessa on noin 240 kansalaisopistoa, jotka tarjoavat yleissivistävää aikuiskoulutusta lukuisissa eri aihealueissa yli 10 000 opetuspisteessä. Kansalaisopistot tarjoavat vuosittain yli 2 miljoonaa opetustuntia. Suurimpana oppiaineryhmänä ovat taide- ja taitoaineet, jotka kattavat opetustuntitarjonnasta noin 57 %. Tähän kokonaisuuteen luetaan kuuluvaksi myös kotitalousopetus. Kansalaisopistojen valtionapuun oikeuttavan opetuksen piirissä on vuosittain noin 650 000 opiskelijaa.

Uusien koululakien myötä vapaan sivistystoiminnan perustaksi on määritelty elinikäinen oppiminen, yksilön persoonallisuuden monipuolinen kehittäminen sekä yhteisöllisyys. Vapaan sivistystyön tulee edistää tasa-arvoa sekä kansanvaltaisuutta. Vapaa si-

vivistystyö on jo sellaisenaan moniarvoisuutta, koska toteuttajat voivat vapaasti olla arvoperustaisia ja edustaa omia arvojaan. Kansalaisopiston erityistehtävänä on vastata alueellisiin ja paikallisiin sivistystarpeisiin ja tarjota mahdollisuuksia omaehtoiselle oppimiselle ja kansalaisvalmiuksien kehittämiseksi. Vapaalla sivistystyöllä on kolme keskeistä tehtävää: edistää yksilön persoonallisuuden ja sen monipuolisuuden kehittymistä, vahvistaa yhteisöllistä toimintaa ja kansalaisyhteiskuntaa sekä tukea tasa-arvoisen, moniarvoisen ja demokraattisen yhteiskunnan kehittymistä. Vapaan sivistystyön lainsäädäntö asettaa toiminnalle yleiset ja yhteiset puitteet hyvin pitkälle samalla tavalla kuin muissakin koulutusmuodoissa. Tämä koskee etenkin valtionosuutta, henkilöstön kelpoisuusvaatimuksia ja koulutuksen arviointia. Näiden yhteisten puitteiden sisällä lainsäätäjällä on jättänyt toimijoille autonomisen alueen nimenomaan koulutuksen suuntaamisen ja sisältöjen suhteen. (Laki vapaasta sivistystyöstä 632/1998.)

Vapaan sivistystyön tunnuspiirteitä ovat vapaus, vapaaehtoisuus ja omaehtoisuus. Se tukee elinikäistä oppimista, aktiivista kansalaisuutta, kriittistä ajattelua ja sanan ja mielipiteiden vapautta. Sivistys kuuluu tasa-arvoisesti kaikille. (Vapaan sivistystyön yhteisjärjestö 2006). Tätä kenttää edustavilla oppilaitoksilla on keskeinen tehtävä koulutus-, sivistys- ja kulttuuripalvelujen tuottajina. Ne täydentävät formaalia tutkintotavoitteista koulutusjärjestelmää ja tuottavat palveluja niin yleissivistävällä kuin ammatillisilla koulutustasoilla. Vapaalle sivistystyölle on ominaista erilaisten arvolähtökohtien kunnioittaminen, opiskelijakeskeisten oppimismenetelmien käyttäminen sekä vaihtoehtoisten oppimispolkujen luominen aikuisväestön erilaisiin tarpeisiin.

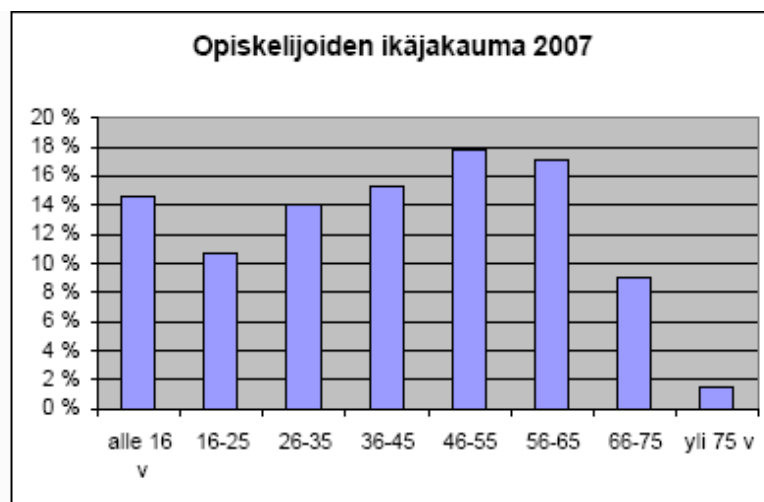
Valtio ei ole asettanut vapaan sivistystyön oppilaitoksille mitään velvoitteita järjestää jotain erityistä koulutusta. Sen sijaan valtionavustuksen saaminen edellyttää ylläpitämislupaa, mikä onkin ollut ainoa valtion ohjausmuoto. Nykyinen lainsäädäntö edellyttää myös, että kaikki oppilaitokset arvioivat itse omaa toimintaansa ja että niiden tulee hyväksyä mahdollinen ulkoinen arviointi ja vertailutietojen kokoaminen. Vapaa sivistystyö toimii kansalaisyhteiskunnan vahvistajana ja sivistystyön edistäjänä. Se tarkoittaa kansalaisten vapaa-ajankäytölle oivallisen vaihtoehdon toimia yhteisössä sekä oppia ja opiskella kunkin omien tarpeiden ja tavoitteiden mukaisesti. (Vapaan sivistystyön yhteisjärjestön VSY-Visio 2010.)

4.1 Kuopion kansalaisopisto

Kansalaisopistojen tyypillisin toimintamuoto ovat viikoittain muutaman tunnin verran kokoontuvat opintoryhmät/kurssit, joiden kokonaiskesto on 20–60 tuntia. Viime kädessä opiskelija itse asettaa tavoitetasonsa. Osa haluaa opiskella harrastusluonteisesti, suuri osa haluaa käyttää opittua työssään tai kansalaistoiminnassa, osa toivoo opinnoita apua jatko-opinnoissa. Laajaa koulutustarjontaa vapaan sivistystyön oppilaitoksilla on kielissä, käden taitojen aineissa, kaikissa taideaineissa, tietotekniikassa sekä erilaisissa yhteiskunnallisissa aineissa.

Kuopion kansalaisopiston kursseilla vuonna 2007 annettiin opetusta kymmenellä eri ainealueella. Liikunnan ja tanssin opetuksen osuus oli 23 %, kielten 19 %, kuvataiteiden n. 12 % ja kädentaitojen 11 %. Kotitalouden opetuksen osuus oli noin 2 %.

Kuopion kansalaisopiston kursseilla vuonna 2007 oli opiskelijoita n. 11 000, joista naisia oli 78 % ja miehiä 22 %. Moni opiskelija osallistui lukuvuoden aikana useille kursseille. Täytettyjä opiskelijapaikkoja kursseilla oli 18 055 ja opintoryhmiä 1 385. Avoimessa opetuksessa käyntikertoja oli 2 416. Kuopion kansalaisopistossa on laaja ikäjakauma ”vauvasta vaariin”.

KUVIO 6. Opiskelijoiden ikäjakauma, 2007 (Kuopion kansalaisopisto).

Opitun tunnustamisen ja hyväksilukemisen kannalta keskeistä on se, että vapaan sivistystyön oppilaitokset kuvaisivat opetus- tai kurssisuunnitelmissaan mahdollisimman

hyvin opetettavan aineen/aiheen sisällön ja koulutuksen laajuuden sekä mahdollisuuksien mukaan myös tason (alkeiskurssi, jatkokurssi). Käytännöt vaihtelevat suuresti: osa antaa vain osallistumistodistuksen varsin yleisin sisältökuvauksin, osa hyvinkin yksilöidyn ja tarkan todistuksen, jossa myös osaaminen on arvioitu. Kielten ja tietotekniikan osalta yleiset kielitutkinnot ja tietokoneen ajokortti -järjestelmä muodostavat laajasti käytetyn ”opitun mittaamisen menetelmän”.

4.2 Aikuinen oppijana ja ohjattavana

Aikuiskoulutus on nimensä mukaisesti aikuisille oppijoille suunnattua koulutustoimintaa ja siihen liittyvät olennaisesti käsitteet elinikäinen oppiminen, itseohjautuvuus ja oppimaan oppiminen. Aikuinen oppija nähdään itsenäiseksi ja omasta opiskelusta vastuulliseksi toimijaksi. Valmiudet itsenäiseen työskentelyyn saattavat kuitenkin vaihdella myös aikuisten kesken. Aikuinen oppija haluaa usein etsiä vastauksia ja työkaluja omaan työhönsä tai elämäänsä. Monet hakevat opiskelulla vaihtelua ja uusia ajatuksia. Aikuinen opiskelija tietää, mitä opiskelultaan haluaa ja toimii myös itsenäisesti ja oma-aloitteisesti. Aikuinen opiskelija asettaa itse itselleen ja oppimiselleen tärkeimmät päämäärät.

Malisen (2000) mukaan aikuisen oppijan lähtökohtana on hänen elämäkokemuksensa. Tähän kokemukseen täytyy saada syntymään särö, jotta todellista uuden oppimista voisi tapahtua. Särö voi syntyä elämäkokemuksen ja ravistelevan oppimiskokemuksen törmätessä yhteen. Ellei tällaista säröä tai epäilystä synny, opiskelijan tapa ajatella tai toimia ei muutu.

Aikuisen oppimisen ominaislaatu vaikuttaa Malisen (2000) mukaan myös aikuisen opettamisen määrittelyyn. Opettaja on läsnä opetustilanteessa sekä oman alueensa asiantuntijana että ihmisenä. Molemmat elementit ovat yhtä tärkeitä: pelkkä ohjaajana toimiminen tai tasavertainen kumppanuus eivät riitä.

Hyvä opettaja on niin hyvä asiantuntija omalla alueellaan, että hän osaa liittää opettamansa asian oppijan elämään ja elämäkokemukseen. Pahimmillaan voi käydä niin, että opettaja ei tavoita lainkaan oppijan ajatusmaailmaa. Aikuinenkin oppija tarvitsee opettajansa asiantuntemusta, ja siksi suhde on välttämättä epäsymmetrinen. Samanaikaisesti suhde on myös symmetrinen: oppimistapahtumassa kohtaa kaksi ihmistä. Ai-

kuisen oppijan ja opettajan kohtaamisen kaksi elementtiä johtavat siihen, että opettajuudessa on aina välttämättä läsnä myös satunnaisuutta: opettajan on mahdoton ennakoita, miten oppimistilanteet etenevät. (Malinen 2000.) Konstruktivistisen oppimiskäsityksen tärkeimmät periaatteet ja niistä edelleen johdettavat pedagogiset seuraukset kiinnittävät huomiota niin oppijaan (aiemmat tiedot, aktiivisuus, metakognitiiviset taidot), opetettavaan asiaan ja sisältöön (erilaiset tulkinnat, ymmärtäminen, kontekstisidonnaisuus, ongelmakeskeisyys), opettajan rooliin (ohjaaja, oppimistilanteiden järjestäjä) ja oppimisprosessin toteutukseen ja arviointiin (sosiaalinen vuorovaikutus, erilaiset oppimisympäristöt, arvioinnin monipuolisuus)

Arkikäsityksen taustalla on usein tiedostamattomia perusoletuksia, jotka toimivat tehokkaasti esteenä uuden oppimiselle. Käsitusten tiedostamiseen on hankittava uudenlaisia pedagogisia välineitä, ennen kaikkea oppijan itsesääteilytietoa, joka liittyy oman toiminnan kriittiseen tarkasteluun ja arviointiin. Oppimisessa on tärkeää käsitysten muutos ja analysointi, siksi käytäntöä olisi teoretisoitava ja teoriaa käytännöllistettävä ohjausprosessin kuluessa. Reflektiivisessä ajattelussa integroituvat juuri teoreettinen ja käytännön tieto. Omakohtainen, vastuullinen suhtautuminen omaan tekemiseensä on reflektiivisyyden edellytys. Vuorovaikutuksen ja interaktion luonteen ymmärtäminen helpottaa kumpaakin osapuolta, ohjaajaa ja ohjattavaa. Jos he alkavat tutkia kokemusten merkitystä, syntyy ymmärrystä ihmisen sisäisistä, psyykkisistä, mutta myös ihmisten välisistä tekijöistä. Ohjaajan ja ohjattavan yhteistyön pitäisi olla sellaista intellektuaalisuuden viljelemistä, toiminnan tutkimista ja käsitteellistämistä, että se kehittää opiskelijan ajattelu- ja oppimisprosessia. Onnistunut ohjaus voisi muodostaa koko opiskelun ”päämausteen”, niin sanotun tutkivan otteen. (Ojanen 2006, 171.)

4.3 Vapaasivistystyö ja kotitalousopetus

Kotitalousopetus vapaassa sivistystyössä on kokonaisvaltaisesti opiskelijan hyvinvointia, sujuvaa arkea, hyvää elämää ja elämänhallintaa tukeva oppiaine. Kotitalousopetus sisältää osioita ravitsemuksesta ja ruokakulttuurista sidottuna kodin, ympäristön ja yhteiskunnan kontekstiin.

Ensimmäinen valtakunnallinen opetussuunnitelma, Laadukkaat ruokavalinnat, kansalais- ja työväenopistoille ja muille aikuisoppilaitoksille julkaistiin vuonna 2007. Se

tarjoaa valtakunnalliset raamit kansalaisopistoissa tarjottavalle kotitalousopetukselle. Laadukkaat ruokavalinnat -opetussuunnitelman kurssien avulla tähdätään pysyviin ravitsemuksellisiin ja elintapa muutoksiin. Kuviossa 7. esitetään kotitalousopetuksen lähtökohdat, sisältöalueet ja keskeiset sisällöt. (Kansalais- ja työväenopistojen liitto KTOL)

KUVIO 7. Kotitalousopetuksen lähtökohdat (kivijalka), sisältöalueet ja keskeisin tavoite (katto) (Laadukkaat ruokavalinnat opetussuunnitelma)

5 KUOPION KANSALAIPOISTON KOTITALOUSOPETUS

Osa Kuopion kansalaisopiston tarjoamasta kotitalousopetuksesta pohjautuu valtakunnalliseen laadukkaat ruokavalinnat -opetussuunnitelmaan. Tämän lisäksi kotitalousopetus perustuu kansalaisopiston opetussuunnitelmanperusteisiin.

5.1 Opetussuunnitelman perusteet

Kuopion kansalaisopiston toiminta-ajatuksena ja perustehtävänä on järjestää koulutusta ja opetusta elinikäisen oppimisen periaatteen pohjalta. Opetussuunnitelman perus-

teiden tarkoituksena on olla opetusohjelman ja muun opetussuunnittelun perustana. Se toimii linkkinä opiston strategian ja opetusohjelman välillä. Sen tavoitteena on myös parantaa opetuksen laatua. Opetuksen tavoitteet on ilmaistu kurssikohtaisesti opetusohjelmassa. Oppimisen tavoitteet taas ovat vapaassa sivistystyössä oppijakohtaisia.

Kuopion kansalaisopiston opetussuunnitelman perusteet sekä sen toiminnalliset ja pedagogiset perusteet ovat johdettu kansalaisopiston visiosta sekä arvoista. Näistä syntyvät seuraavat periaatteet:

- monipuolisuus
- opetusta kaikenikäisille
- yhteistyö kunnallisella, valtakunnallisella sekä kansainvälisellä tasolla
- vuorovaikutteisuus
- ajankohtaisuus
- yhteisöllisyys

Visioon liittyy myös opiston arvoja, jotka ovat:

- inhimillisyys
- tasavertaisuus
- myönteisyys
- monipuolisuus
- joustavuus
- yhteisöllisyys
- tasokkuus

Yleisen opetussuunnitelman lisäksi erityisesti avoimessa opetuksessa laaditaan oppijoille henkilökohtainen opetussuunnitelma. Myös muussa opetuksessa henkilökohtaiset oppimistyylit ja mahdolliset oppimisvaikeudet otetaan huomioon ja tarvittaessa laaditaan oppijalle henkilökohtainen opetussuunnitelma. Erityisryhmien kyseessä ollen opettajan tehtävänä on laatia ryhmäkohtainen opetussuunnitelma, jossa otetaan huomioon ryhmän erityistavoitteet, opetustavat ja sisällöt ryhmän luonteen mukaisesti. Erityiskohderyhmille voidaan laatia tarvittaessa omat ryhmää tukevat opetuksen perusteet. Tällaisia ryhmiä ovat esimerkiksi ikääntyvät, vammaiset, liikuntarajoitteiset, maahanmuuttajat. Jos opisto haluaa erityisesti ottaa huomioon jonkin kohderyhmän, sitä varten laaditaan omat opetuksen perusteet. (Kuopio kansalaisopiston opetussuunnitelma 2008.)

Pedagogiset perusteet

Unescon laatimat oppimisen muodot ovat Kuopion kansalaisopiston opetuksen muotoja ja lähtökohtia. Jokaisella oppijalla on aarre, jota jalostamalla hänen elämänlaatunsa paranee.

Tietämään oppimisella opistossa tarkoitetaan tietojen omaksumista niin, että ne ovat oppijan elämäntilanteessa tarpeellisia ja sovellettavia. Tieto sinänsä voi olla tavoitteenä, mutta erityisesti tiedon hyödyllisyyttä on syytä korostaa. Tiedon omaksumiseen liittyy aina myös kriittisyys ja tiedon sosiaalista luonnetta ei voi unohtaa.

Tekemään oppiminen on kansalaisopistotoiminnan yksi keskeisin oppimisen muoto. Tämä tarkoittaa pedagogisesti myös tekemällä oppimista. Tekeminen on itseilmaisun ja henkilökohtaisen taiteellisen ilmaisun muoto. Se koskee kaikkia oppiaineita eikä vain ns. taitoaineita.

Oppiminen elämään yhdessä on opiston arvojen mukaan tärkeä oppimisen alue. Sitä ei tule käsittää irrallisena sosiaalisten taitojen oppimisena, vaan laajasti kaikkiin aineisiin liittyvänä tehtävänä. Opiston tulee olla oppijoiden olohuone tai oikeammin englannista sananmukaisesti suomennettuna oppijoiden elämänhuone.

Olemaan oppiminen kokoaa kaiken oppimisen yhdeksi ihmisen elämää rikastuttavaksi ja elämänpitäiseksi prosessiksi. Opiston opetussuunnittelussa tämä alue korostuu niin, että oppijoita ohjataan valitsemaan erilaisia tieto-, taito- ja taidekurseja ja näin täydentämään hyvän elämän mahdollisuuksia. Vapaassa sivistystyössä erityisesti nykyisen nopeatempoisen ja stressialttiin elämän vaihtoehtona rauhallinen, omaan kehittymiseen keskittyvä ja elämyksiä tarjoava opetus on opiston vahvuus.

Kansalaisopiston opetuksen perustana on sosiaalikonstruktivistinen näkemys oppimisesta. Perusteluna se tarkoittaa sitä, että tieto rakennetaan vuorovaikutuksena opettajan ja oppijan välillä sekä vuorovaikutuksessa ryhmän oppijoiden välillä. Erilaisten oppijoiden kyseessä ollen tämä on haastavaa, koska oppiminen tapahtuu parhaiten oppijan oppimistyyleistä, elämäkokemuksista, arvoista ja uskomuksista lähtien. Kun opistossa opiskelee eri-ikäisiä, erilaisen taustan omaavia ja eri oppimistyylin omaavia oppijoita, opettajan ammattitaitoon kuuluu hallita opettaminen monipuolisesti. Eri ryhmille on tarvittaessa laadittava omat pedagogiset suunnitelmat yhdessä dialogisessa vuoro-

vaikutuksessa oppijoiden kanssa. Pedagogisessa vuorovaikutuksessa jokainen osallistuja tuo mukanaan omat ainutlaatuiset mielipiteensä, uskomuksensa, olettamuksensa ja näkemyksensä. Dialogin lähtökohtana on, että osallistujat huomaavat ja hyväksyvät erilaisten näkemysten ja mielipiteiden olemassaolon. Keskustelussa pyritään löytämään yhteinen tai sopiva vastaus. Dialogi on uuden oivaltamista. Dialogin tarkoitus ei ole taistella erilaisten näkemysten puolesta tai vastaan, vaan löytää yhteinen mielekäs tapa käsitellä niitä. Dialogin tulos on oppimisen näkökulmasta enemmän kuin siihen osallistuvan oppijan oma näkemys tai keskustelun luoma konsensus, se on luova, uusi ja oivaltava ratkaisu ongelmaan tai oppimistehtävään. Dialogisessa opetuksessa opettajan ammatillisuus ja oppijan oppiminen yhdistyvät tasavertaiseksi uuttaluovaksi vuorovaikutukseksi.

Kuopion kansalaisopiston opettaminen on myös voimavaralähtöistä. Oppimisessa voidaan valita ainakin kaksi erilaista painopistettä: keskittyminen oppijan vahvuuksiin tai keskittyminen oppijan heikkouksien parantamiseen. Kuopion kansalaisopistossa oppimisen perussävelenä on keskittyminen oppijan vahvuuksien kautta oppimisen kokonaistuloksen parantamiseen. Käytännössä tämä tarkoittaa huomion kiinnittämistä edistymiseen ja huomioivaa palautetta oppijan omien taitojen paranemisesta, ei muihin oppijoihin vertailevaa oppijapalautetta. Näin menetellen vahvistetaan oppijan voimavaroja ja oppimisen motivaatiota. (Kuopion kansalaisopiston opetussuunnitelma 2008.)

5.2 Kotitalousopetus

Kotitalousopetus Kuopion kansalaisopistossa on kokonaisvaltaisesti oppijan hyvinvointia, sujuvaa arkea, hyvää elämää ja elämänhallintaa tukeva oppiaine. Vapaan sivistystyön kotitalousopetuksen erityispiirteenä on yhdessä viihtyminen ja virkistyminen oppimisen ohessa. Opetus perustuu valtakunnalliseen Laadukkaat ruokavalinnan - opetussuunnitelmaa sekä lisäksi hyvin monipuoliseen eri ikäryhmille ja erilaisiin elämäntilanteisiin perustuviin eripituisiin kursseihin.

Kotitalousopetuksen tavoitteena on:

- tutustuttaa oppija sekä suomalaiseen että kansainväliseen ruokakulttuuriin
- helpottaa ja monipuolistaa ruoanvalmistusta ohjaamalla oppija käyttämään laadukkaita elintarvikkeita monipuolisesti, ennakkoluulottomasti ja tarkoituksen mukaisesti.
- ohjata oppija nykyaikaisten ja tehokkaiden työtapojen ja välineiden käyttöön
- ohjata oppija työturvalliseen ja hygieeniseen työskentelyyn keittiössä
- ohjata oppija huomioimaan kestävän kehityksen periaatteet
- lisätä oppijan tietämystä terveellisestä ravitsemuksesta

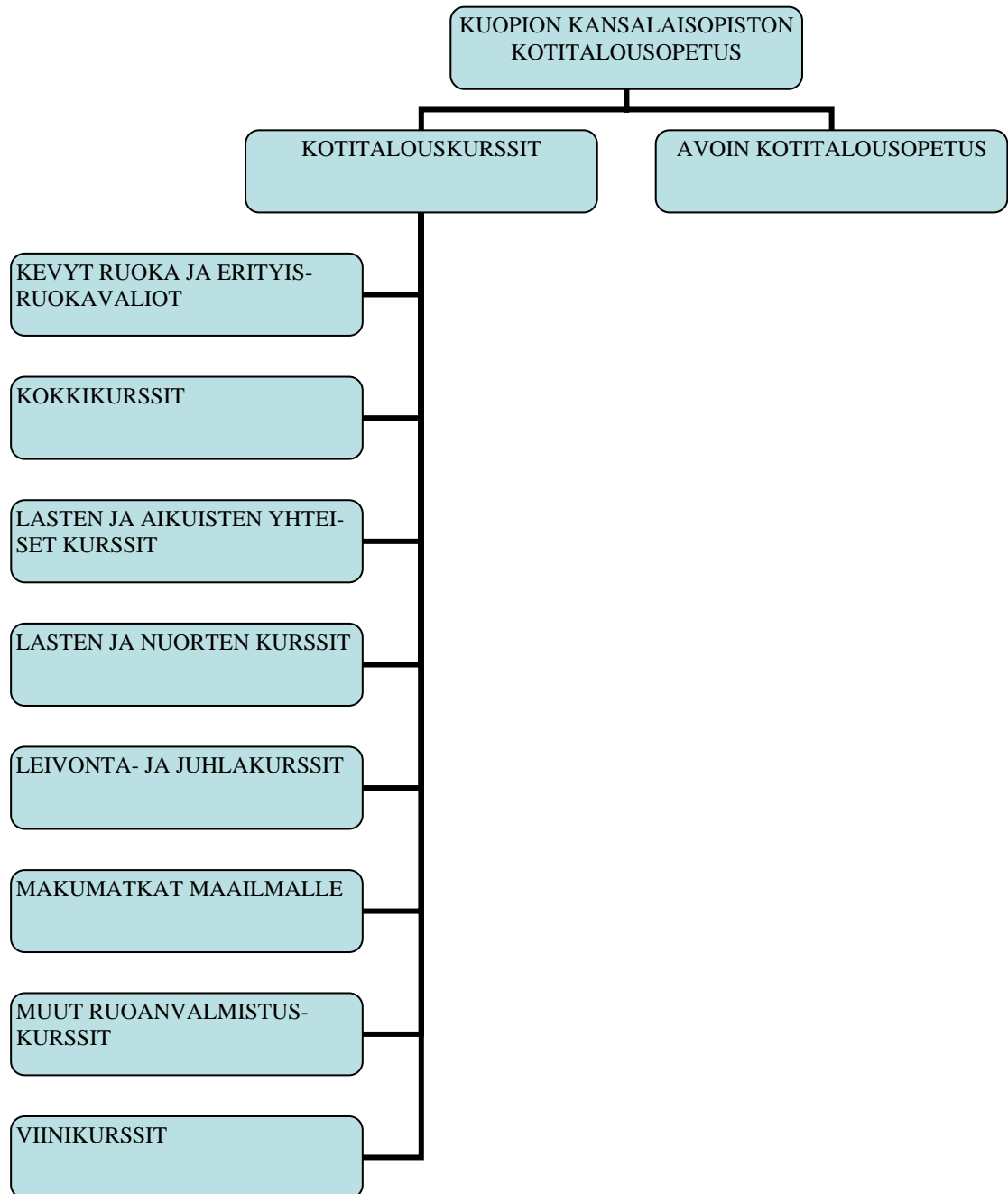
Kotitalousopetus perustuu Kuopion kansalaisopiston opetussuunnitelmaan. Opetuksen toiminnalliset ja pedagogiset perustelut on johdettu kansalaisopiston visiosta ja arvoista. Opiston arvojen merkitys opetuksessa:

- Inhimillisyydellä tarkoitetaan sitä, että oppijat kohdataan arvokkaina yksilöinä ja heitä kohdellaan tasa-arvoisina toimijoina.
- Tasavertaisuus tarkoittaa sitä, että jokainen oppija huomioidaan opetuksessa tasavertaisena riippumatta hänen lähtökohdistaan, taidoistaan tai kyvyistään.
- Myönteisyys auttaa kiinnittämään huomiota oppimisen myönteisiin tuloksiin ja siihen, että kaikilla tasoilla on myös myönteinen rakentava puolensa.
- Monipuolisuus on pedagogistakin monipuolisuutta. Opetusmenetelmiä käytetään monipuolisesti ja oppimistilanteet koostuvat jännittävästä sekä monitahoisista vuorovaikutustilanteista.
- Joustavuus suosii monipuolisuutta ja monipuolisuus joustavuutta. Luova ote opetuksessa edellyttää joustavuutta.
- Yhteisöllisyys on näiden perusteiden mukaan opiston pedagogiikan lähtökohta ja sen lisääminen tavoite.
- Tasokkuus ei merkitse vain ympäristön tasokkuutta, vaan arvoa ja tavoitetta myös pedagogisessa toiminnassa.

Kotitalousopetuksen perustana on konstruktivistinen näkemys oppimisesta, jossa tieto rakentuu vuorovaikutuksessa opettajan ja oppijan sekä ryhmän välillä. Oppimisen tavoitteet ovat vapaassa sivistystyössä oppijakohtaiset. Opettajat työskentelevät vapaatavoitteisessa oppimisessa opiskelijalähtöisesti ja kurssin suunnittelussa, toteutuksessa

ja arvioinnissa otetaan opiskelijoiden toiveet huomioon. Opiskelijan ohjaaminen sekä oppimisen perusteissa että kurssien valinnoissa toteutetaan oppimista tukevasti. Yhteisöllisyys sekä yleisenä että opetuksen keskeisenä periaatteena opinnollisuuden lisäksi tarkoittaa sitä, että kaikessa opetuksessa lähdetään tasa-arvoisesta toiminnasta ja sosiaalisen kanssakäymisen oppimiseen sekä samuuden vahvistamiseen suhtaudutaan opettamistehtävänä. (Kuopion kansalaisopiston kotitalouden opetussuunnitelma 2008.)

Nykyään Kuopion kansalaisopiston kotitalousopetus jakaantuu kahteen kategoriaan; monipuoliseen ja laajaan **kotitalouskurssitoimintaan** sekä **avoimeen kotitalousopetukseen** (kuvio 8). Tässä kehittämishankkeessa on tavoitteena kehittää ja määrittellä nimenomaan avointa kotitalousopetusta.

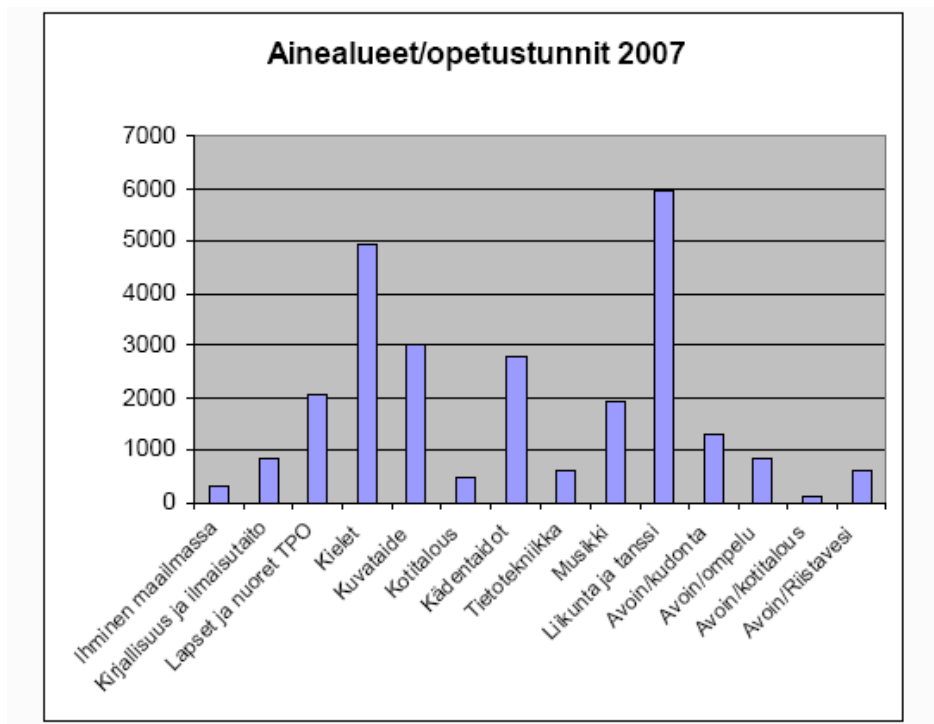

KUVIO 8. Kuopion kansalaisopiston kotitalousopetus vuonna 2007

6 AVOIMEN KOTITALOUSOPETUKSEN KEHITTÄMINEN

Kuopion kansalaisopisto on aloittanut avoimen kotitalousopetuksen toiminnan vuonna 1995 alun perin työttömien oppimiskeskushankkeesta eli muodostettiin työttömien aktivoimiseksi erilaisia työpajoja (kudonta, koneneulonta, atk, kankaanpaino, ompelu ja kotitalous). Siitä toiminta on vuosien mittaan kehittynyt, eikä sitä ole enää aikoihin markkinoitu erityisesti työttömille.

Kotitalousopetuksen ja avoimen kotitalousopetuksen osuus kansalaisopiston opetus-
tunneista on vakiinnuttanut asemansa. Kotitalousopetuksen järjestäminen vaatii erityi-
set opetuskeittiötilat, jotka rajoittavat opetustuntien laajamittaista lisäämistä. Avointa
kotitalousopetusta on tämä kehittämishankkeen myötä lisättävyyslukukaudesta 2007
alkaen yhden uuden aloittaneen ryhmän verran. Kuviossa 9 näkyvät opetustunnit aine-
alueittain.

KUVIO 9. Ainealueet/ opetustunnit, 2007 (Kuopion kansalaisopisto).

6.1 Avoin kotitalousopetus

Avoin kotitalousopetus poikkeaa toteutukseltaan kotitalouskursseista oleellisesti siinä, että oppijat valmistavat aterian yksin, eivätkä ruokaile yhdessä, vaan nauttivat valmistamia ruokia vasta kotonaan. Näin ollen oppijoiden henkilökohtaisen opetussuunnitelman merkitys korostuu. Oppijoilla on hyvin yksilölliset taito- sekä tietoperusteiset toimimisen mallit sekä tavoitteet oppimiselleen sekä koko avoimessa kotitalousopetusryhmässä toimimiselle. Henkilökohtaisessa opetussuunnitelmassa otetaan huomioon oppijoiden erityisruokavaliot tai muut erityisiä järjestelyjä vaativat toimenpiteet.

Avoin kotitalousopetus poikkeaa tavallisesta kotitalouskurssitoiminnasta myös siten, että se tarjoaa opiskelijoille joustavan mahdollisuuden valita lukuvuoden aikana haluamansa pituisia opintokokonaisuuksia. Käytännössä opiskelijat ovat kuitenkin sitoutuneet avoimeen kotitalousopetukseen useiden vuosien ajaksi ja jättäneet käyttämättä joustavaa opiskelumahdollisuuttaan. Tästä on seurannut rekrytointihaasteita opistolle. Koska kysyntää avoimeen kotitalousopetukseen on ollut jatkuvasti, syyslukukauden 2007 alusta aloitettiin opetus kahdessa opintoryhmässä; jatkavat opiskelijat ja uudet opiskelijat. Tällä tavalla pystyttiin tarjoamaan opiskelumahdollisuuksia yhä useammalle halukkaalle opiskelijalle. Tämä oli ensimmäinen konkreettinen uudistus, joka käynnistyi kehittämishankkeeni myötä.

Kehittämishankkeeni tuloksena syntyneessä opetuksen suunnitelmassa LIITE 1. esitän opetuksen tavoitteet ja sisällöt. Määrittelin avoimen kotitalousopetuksen siten, että se tarjoaa oppijoille mahdollisuuden valmistaa kotiruokaa ja leivonnaisia kotona nautittavaksi. Käytännön ruoanvalmistustaitojen lisäksi oppijoilla on mahdollisuus kehittää itseään ja oppia hyvän ravitsemuksen, elintarvikehygienian, elintarviketuntemuksen, sekä taitavan kuluttajan taitoja, kestäväkehityksen sekä elinikäisen oppimisen periaatteiden mukaisesti. Oppijakeskeiset opetuksen sisällöt perustuvat Kuopion kansalaisopiston opetussuunnitelman perusteisiin ja oppijoiden itselleen asettamiin tavoitteisiin sekä henkilökohtaisen opetussuunnitelman toteuttamiseen.

6.2 Opetuksen suunnitteluprosessi

Aloitin kehittämistyöni osallistumalla kansalaisopiston kevään 2007 OPS seminaariin. Sain siellä hyvää tietopohjaa omalle suunnittelutyölleni sekä sitouduin mukaan kansalaisopiston kollegiaaliseen opetussuunnitelmatyöhön. Laajamittainen opetussuunnitelmatyö jatkui tiimeittäin koko lukuvuoden. Kevään 2008 OPS-seminaarissa esiteltiin työstettyjä taitoaineiden, kielten, taideaineiden, tietoaineiden sekä terveyst- ja liikunta-aineiden opetussuunnitelmia. Näiden pohjalta muodostettiin kevään 2008 aikana Kuopion kansalaisopiston uudet opetussuunnitelmat.

Kevätlukukaudella 2007 toimin avoimen kotitalousopetuksen ohjaajana, jolloin sain tehdä omakohtaista havainnointityötä avoimessa kotitalousopetuksessa. Alustavan suunnitelmani pohjalta aloitin aineiston keräämistyön kehittämishankettani varten. Kotitalousopetukseen osallistuneiden oppijoiden keski-ikä keväällä 2007 oli 67 vuotta. Vanhimman oppijan ollessa 78 -vuotias ja nuorimmat 60 -vuotiaita. Kyseessä oli aikuiskoulutuksen elinikäisen oppimisen teemaan sopiva ikääntyneiden oppimisryhmä. Ryhmä on sitoutunut avoimeen kotitalousopetukseen intensiivisesti ja käyttää hyödykseen sen suoman mahdollisuuden virkistykseen ja oman hyvinvointinsa parantamiseen. Opetuskeittiölle mahtuu kerrallaan hyvin työskentelemään 7 oppijaa, maksimissaan 8. Joten opetuksen järjestämisen tilat ovat rajoittavia. Pienryhmässä oppijoiden yksittäiset tarpeet voidaan ottaa hyvin huomioon ja oppimista voidaan tukea läheisessä vuorovaikutussuhteessa ryhmän jäsenten ja ohjaajan kesken.

Syksyllä 2007 ja keväällä 2008 tekemilläni kotitalousohjaajien haastatteluilla halusin selvittää kotitalousohjaajien näkemyksiä avoimesta kotitalousopetuksesta. Haastattelut vahvistivat omia näkemyksiäni siitä, että etenkin uuden työsuhteen aloittaville kotitalousohjaajille avoimen kotitalousopetuksen suunnitelmasta olisi hyötyä opintojen sisältöjen suunnittelussa sekä toteutuksessa. Laaditulla opetuksen suunnitelmalla pyritään myös varmistamaan avoimen kotitalousopetuksen laatutaso.

Pidän hyvin tärkeänä myös opetuksen dokumentointia sähköiseen päiväkirjaan, josta voisi nopeasti seurata opetuksessa toteutettuja sisältöjä. Vaikka opetus kansalaisopistossa onkin hyvin oppijälähtöistä ja oppijat asettavat omat tavoitteensa opinnoilleen, ohjaajalla tulee olla hyvä tuntemus opetuksen sisällöistä ja jatkuva uudistamisen ja kehittämisen halu.

Perehdyttyäni kotitaloustieteen ja kotitalousopetuksen kirjallisuuteen ja tutkimuksiin sekä opetussuunnitelmatyöhön kehittämishankkeeni tietoperustaksi, luonnostelin avoimen kotitalousopetuksen opetussuunnitelman. Kirjoittamani avoimen kotitalousopetuksen suunnitelmaluonnos oli kotitalousohjaajien arvioitavana syyslukukaudella 2007 sekä kevätlukukaudella 2008.

Näiden tietojen perusteella ja suunnittelevan kotitalousopettajan kanssa käytyjen keskustelujen pohjalta olen päätenyt seuraaviin avoimen kotitalousopetuksen tavoitteisiin ja sisältöihin. Avoimen kotitalousopetuksen pääasiallinen sisältö on kotiruoan ja leivonnaisten valmistaminen.

Koko opintokokonaisuuden tavoitteena on:

- lisätä opiskelijan tietämystä terveellisestä ravitsemuksesta, ruokakulttuurista ja elintarvikkeista.
- innostaa opiskelijaa pohtimaan ruokailutottumusten ja ruokavalintojen merkitystä terveydelle, valmistamaan ruokaa laadukkaista elintarvikkeista ja käyttämään luovuutta ruoanvalmistuksessa ja raaka-ainevalinnoissa.
- helpottaa ja monipuolistaa ruoanvalmistusta, opetella käyttämään kodin koneita ja laitteita tehokkaasti hyödykseen ja tutustua erilaisiin apuvälineisiin.
- oppia valmistamaan tavallista, maukasta arkiruokaa, mikä edellyttää sitä, että suomalaisen ruokakulttuurin pääpiirteet, suomalainen aterijärjestys ja kotien tavallisimmat ruokalajit tunnetaan
- valmistaa ruokia ja leivonnaisia tavallisiin kodin juhliin ja vuodenaikojen mukaisiin teemoihin
- valita kuhunkin tarkoitukseen sopivat työmenetelmät ja työvälineet sekä suunnitella ja toteuttaa ateriakokonaisuuteen kuuluvien ruokalajien valmistuksen ajoitus

- oppia noudattamaan keittiössä työskennellessään työturvallisuudesta hyvästä elintarvikehygieniasta annettuja ohjeita
- oppia toimimaan asuinalueen ympäristösuunnitelman ja kestävän kehityksen periaatteiden mukaan sekä ymmärtää kestävän kehityksen ja ympäristöhuollon tärkeys keittiötyössä

6.3 Oppimiskäsityksen näkyminen opetuksen suunnittelussa

Perinteisesti kotitalousopetusta suunniteltaessa ovat perusruoka-aineet ja ruokalajit olleet lähtökohtana. Haverinen ja muut (1998) nimittää tätä mallia ”tekniseksi”, koska sisältöä hallitseva periaate on saatu konkreettisesta toiminnasta. (Haverinen ym. 1998, 24). Teknisessä opetussuunnitelmassa lähtökohtana ovat perusruoka-aineet. Tällainen suunnitelma on myös minulle tuttu, olen käyttänyt sellaista aikaisemmin. Uuden opetussuunnitelma-ajattelun taustalla on konstruktivistinen oppimiskäsitys. Konstruktivismi on yleisnimike usealle erilaiselle suuntaukselle, joita yhdistää humanistinen käsitys ihmisestä ja oppijan oman aktiivisuuden painottaminen tiedon käsittelyssä. Oppimisessa on kysymys siitä, miten ihminen toiminnassaan saavuttaa sellaisia tietoja ja taitoja, joiden varassa hän selviää arkielämässä. Konstruktivistisen oppimiskäsityksen soveltaminen kotitalousopetuksessa edellyttää huomion kiinnittämistä vastuullisuuteen. Oppimistilanteita suunniteltaessa luotetaan siihen, että oppilas itse osaa asettaa itselleen tavoitteita, arvioida oppimistaan ja ottaa vastuuta omista valinnoistaan. (Haverinen ym. 1998,12.)

Soveltaessa tätä uutta opetussuunnitelma - ajattelua avoimeen kotitalousopetukseen se tarkoittaa sitä, että ohjaajan suunnittelee kunkin opetuskerran sisällön oppijoiden kanssa yhdessä laaditun kokonaissuunnitelman pohjalta. Kokonaissuunnitelman tulee noudatella kansalaisopiston opetussuunnitelmaa. Ohjaaja valmistelelee käytettävät opetusmateriaalit, ruokaohjeet sekä varaa opetuskeittiöön tarvittavia välineitä ja raaka-aineita. Eli järjestää oppimista tukevan oppimisympäristön. Vapaan sivistystyön kotitalousopetuksen erityispiirteenä on yhdessä viihtyminen ja virkistyminen oppimisen ohessa. Pyrkimyksenäni oli kehittää avoimessa oppimisympäristössä toiminnan ohjaamista oppijälähtöisemmäksi, kuitenkin ohjaajan asiantuntijuutta kuunnellen, sekä toimia konstruktivistisen oppimiskäsityksen mukaan.

Onnistunut ohjaus on samanaikaisesti aktiivisen tiedonkäsittelyn areena ja auttava interaktio. Ohjaajan tärkein rooli on ohjattavan tiedon konstruimisprosessin tukeminen, mikä merkitsee tietoisuutta omista käsityksistä. Siten saadaan herätettyä ohjattavan metatietoisuus eli olemassa oleva käyttöteoria. Uusitieto ei vaikuta sellaisenaan ennen kuin sitä on prosessoitu mielessä vertailemalla omaa vanhaa ja tarjottua uutta tietoa. Ihminen sovittaa uutta tietoa oman käyttöteoriansa kanssa, jonka jälkeen vasta tiedosta tulee ”omaa” ja muutosaltista. (Ojanen, 2006, 17.)

7 POHDINTA

Kehittämishankkeeni tavoitteena oli sekä oma kehittymiseni opettajuuteen sekä oppilaitoksen kehittäminen. Opetussuunnitelmatyö ja opetuksen suunnittelu ovat opettajan oman työn kehittämistä. Opettaja käyttää tällöin omaa tiedon-, ihmis- ja oppimiskäsitystään opetuksen suunnittelussa. Koin opetussuunnitelmatyön antoisaksi ja opettajuuttani kehittäväksi. Vanhoista käytänteistä, tiedon jakajasta luopuminen ja uuden tiedon soveltaminen käytäntöön, oppimisen ohjaajaksi kehittyminen, oli kaikkein haastavinta. Kehittämishankkeeni myötä oivalsin, ettei yleisiä elämässä tarvittavia kotitaloustaitoja voida määritellä, vaan ne ovat henkilökohtaisia ja aina sidoksissa kulloiseenkin toiminnan kontekstiin.

Antikaisen ym. 2006 mukaan opetussuunnitelmat perustuvat aina yhteiskunnan tilasta, tarpeista ja tulevaisuudesta tehtyyn analyysiin, jonka perusteella niihin valikoidaan erilaisten tietojen ja taitojen sisältöjä. Vapaaehtoisen koulutuksen, jota on suuri osa aikuiskoulutuksesta, opetussuunnitelmat ovat alkaneet enenevästi perustua myös koulutusmarkkinoilla vallitsevaan kysyntään taloudellisen tuottavuuden ja kannattavuuden perusteella niin, että opetusta tarjotaan ensisijaisesti sellaisilta aloilta, joilla on eniten maksavia asiakkaita. (Antikainen, Rinne & Koski 2006, 176.) Tästä Antikaisen näkemyksestä poiketen vapaasivistystyö ja avoin kotitalousopetus palvelevat ja tarjoavat opetusta myös taloudellisen tasa-arvon periaatteen mukaisesti. Avoimen kotitalouden opetuksen tarve näkemykseni mukaan tulee tulevaisuudessa yhä lisääntymään jo yhteiskunnan ikärakenteestakin johtuen.

Opetussuunnitelmatyön teoreettiseen taustaan perehtyminen sekä kehittämistehtävän viitekehyksen rakentaminen ja opetussuunnitelmaprosessi ovat olleet omaa pedagogista ajattelua kehittävä sekä tukeneet omaa ammatillista kasvua opettajuuteen. Opetussuunnitelmatyö kuuluu keskeisenä ja toistuvana prosessina opettajan työhön, joten on perusteltua paneutua siihen jo opiskelu aikana. Käytännössä opettaja muuttaa oppisäiltöjä ja opetusmenetelmiä vuosittain kertyneen kokemuksen pohjalta tai pitäytyy hyviksi katsomiinsa käytänteisiin. Nämä käytänteet jäävät joskus pysyväisluoteisiksi toimintamalleiksi. Aina tulisi kuitenkin muistaa jatkuva oman työn kehittäminen. Tätä käsitystäni tukee Kosunen & Huuskon (2002) näkemys siitä, että opettajan henkilökohtaisesti opetussuunnitelmatyöhön osallistuminen on muutoksen ja kehityksen edellytys. Tällöin opettaja voi ymmärtää työnsä yhteiskunnallisen, eettisen ja opettaja- ja oppimisteoreettisen kontekstin ja hänelle voi syntyä sekä tahto että taito kehittää omaa pedagogiikkaansa. Hän voi edistyä myös ammatilliselle kehittymiselle välttämättömään kollegiaaliseen reflektointiin. Reflektointi - omien kokemusten pohdinta ja uudelleen organisointi - on käyttötiedon ja käyttöteorioiden kehittämisen väline. (Kosunen & Huusko 2002, 210.)

Kehittämishakeraportissa esittämäni teoreettinen tietoperusta kotitalouden opetuksesta sekä opetuksen suunnittelusta on hyödynnettävissä myös muihin kansalaisoston kotitalouskurssisuunnitelmiin ja käytettävissä opetuksen suunnittelun tukena.

Kehittämishanketyö mahdollisti avoimen kotitalousopetuksen arvioinnin ja yhtenä työn tavoitteena oli opetuksen laadun varmentaminen ja kehittäminen ja siten vaikuttaminen koko oppilaitoksen jatkuvaan toiminnan kehittämiseen. Lakisääteinen toiminnan arviointi opistossa on itsearviointia, joka perustuu prosessien ja tehtävien arviointiin, oppijoilta sekä asiakkailta ja henkilökunnalta kerättävään palautteeseen. Arvioinnin tehtävä on tukea oppilaitoksia ja opettajia opetuksen kehittämisessä. Sen avulla tuotetaan tietoa oppimisen ja opetuksen onnistuneisuudesta sekä oppilaitosten ja koulutusjärjestelmän toimivuudesta ja tuloksista. Kehittämistyöprosessi nosti esille useita käytännön toiminnan kehittämisen tavoitteita ja ideoita. Tällaisiin ovat esimerkiksi uusien opiskelijoiden rekrytointi, toiminnan tehostaminen, toiminnasta tiedottaminen, toiminnan määrittäminen ja tavoitteiden tarkastelu, opetuksen suunnittelun ja toteutuksen asianmukainen dokumentointi ja arviointi. Uusiin käytänteisiin siirrytään viimeistään uuden lukuvuoden alussa.

Kehittämishankkeeni tarjosi kansalaisopistolle resurssin toiminnan kehittämiseen ja itselleni mahdollisuutta kehittää omaa pedagogiikkaa sekä reflektointia. Kehittämishanketyöni prosessointi sitoutti minua kansalaisopiston kontekstiin ja konkretisoi omaa oppimisprosessiani ja kehittymistäni hyvin monipuolisesti.

LÄHTEET

Antikainen, A., Rinne, R. Koski, L. 2006. Kasvatussosiologia. WSOY

Haverinen, L., Kivilehto, S., Löytty - Rissanen, M., Martikainen, M., Myllykangas, M., Näveri, L., Palojoki, P., Seppänen, T., 1998. Kotitalousopetus uuden vuosituhannen kynnyksellä. WSOY. Porvoo.

Heinilä, H. 2007. Kotitaloustaidon ulottuvuuksia. Analyysi kotitaloustaidosta eksistentiaalistis -hermeneuttisen fenomenologian valossa. Kotitalous- ja käsityötieteiden laitoksen julkaisuja 16. Helsingin yliopisto. Käyttäytymistieteellinen tiedekunta. Kotitalous- ja käsityötieteiden laitos

Kansalais- ja työväenopistojen liitto KTOL. 2007. Laadukkaat ruokavalinnat. Opetussuunnitelma.

Kosunen, T & Huusko, J. 2002. Opetussuunnitelma opettajan työn ja kouluyhteisön kehittämisen välineenä. Teoksessa. Opetus, oppiminen, vuorovaikutus. Julkunen, M-L Toim. Vantaa. WSOY. 202 - 223.

Kuopion kansalaisopiston historia. Viitattu 10.10.2007.

http://kansalaisopisto.kuopio.fi/files/50/Koko_historia.pdf

Malinen, A. 2000. Aikuisen oppiminen vaatii kokemuksen ravistelua. Viitattu 31.3.2008

<http://www.jyu.fi/ajankohtaista/arkisto/2000/03/tiedote-2008-03-13-09-49-17-921333/>

Myllykangas, M. 2003. Kotitalouden taitojen arviointi laadullisilla tasoilla. Kotitalous 5, 2003. 22- 25.

Ojanen, S. 2006. Ohjauksesta oivallukseen. Ohjausteorian käsittelyä. 2006. Helsinki. Yliopistopaino

Opetushallitus. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. 2004. Vammalan kirjapaino Oy. Viitattu 20.11.2007. http://www.oph.fi/ops/perusopetus/pops_web.pdf

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä. 2004. Aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustaminen koulutusjärjestelmässä. Opetusministeriö. Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto. 2004:27. Viitattu 3.3.2008.

http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2004/liitteet/opm_212_tr27.pdf?lang=fi

Patrikainen, R.1999. Opettajuuden laatu. Ihmiskäsitys, tiedonkäsitys ja oppimiskäsitys opettajan pedagogisessa ajattelussa ja toiminnassa. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy

Rauma, A-L.2003. Kotitaloustiede on nuori ihmistiede. Teoksessa. Tutkiva opettajan- koulutus -taitava opettaja. Toim. Enkenberg, J., Savolainen, E., Väisänen, P., Viitattu 10.8.2007. <http://sokl.joensuu.fi/verkkojulkaisut/tutkivaope/rauma.htm>

Sulonen, K. 2004. Opetussuunnitelman uudistamistyö opettajan ammatillisen kasvun välineenä – kohteena peruskoulun kotitalouden opetus. Helsingin yliopisto. Kotitalous- ja käsityötieteiden laitoksen julkaisuja 13.

<http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/kas/kotit/vk/sulonen/opetussu.pdf>

Syrjäläinen, E., Jyrhämä, R. & Haverinen, L. 2004. Opettajaksi kasvaminen. Praktikumikäsikirja. Helsingin yliopisto. Käyttäytymistieteiden tiedekunta. Opettajankoulutus. Viitattu 12.9.2007.

<http://www.helsinki.fi/behav/praktikumikasikirja/luku5/index.htm> Verkkoersio:

Mussaari, E. Viitattu 2.11.2007. <http://www.helsinki.fi/behav/praktikumikasikirja/>

Turkki, K. 2004. Opettajan verkkopalvelu. edu.fi. Opetushallitus. Viitattu 20.12.2007

<http://www.edu.fi/pageLast.asp?path=498,1329,1526,17991,26373,28994>

Vapaan sivistystyön yhteisjärjestön VSY-Visio 2010. Viitattu 10.11. 2007

http://www.vsy.fi/toiminta/VSY_visio2010.pdf

LIITTEET

Liite 1: Avoimen kotitalousopetuksen suunnitelma

KUOPION KANSALAI SOPISTON AVOIMEN KOTITALOUSOPETUKSEN SUUNNITELMA

AVOIN KOTITALOUSOPETUS

Kuopion kansalaisopiston kotitalousopetus tarjoaa monipuolista kotitalousopetusta eri ikäryhmille ja erilaisiin elämäntilanteisiin. Kurssveja on tarjolla perusopetuksesta pitkälle edenneiden harrastajien ryhmiin. Opisto tarjoaa eritasoisille oppijoille mahdollisuuksia kehittää tietojaan ja taitojaan yhdessä tekemällä iloisessa oppimisilmapiirissä opiston vision kuvaamien tavoitteiden saavuttamiseksi.

Kotitalousopetus perustuu käytännön toimintaan, ruoanvalmistustaitojen kehittämiseen ja yhdessä toimimiseen. Keskeisenä lähtökohtana on luoda myönteinen kuva arjesta ja antaa työkaluja arjen hallintaan. Tärkeää on rakentaa luottamuksellinen työskentelyilmapiiri, jossa onnistumisen kokemukset kannustavat tekemään omaa hyvinvointia ja hyvää elämää tukevia valintoja ja ratkaisuja. Vapaan sivistystyön kotitalousopetuksen erityispiirteenä on yhdessä viihtyminen ja virkistyminen oppimisen ohessa. (Kansalais- ja työväenopistojen liitto KTOL)

Avoin kotitalousopetus tarjoaa oppijoille mahdollisuuden valmistaa kotiruokaa ja leivonnaisia kotona nautittavaksi. Käytännön ruoanvalmistustaitojen lisäksi oppijoilla on mahdollisuus kehittää itseään ja oppia hyvän ravitsemuksen, keittiöhygienian, elintarviketuntemuksen sekä taitavan kuluttajan taitoja, kestäväkehityksen sekä elinikäisen oppimisen periaatteiden mukaisesti. Oppijakeskeiset opetuksen sisällöt perustuvat Kuopion kansalaisopiston opetussuunnitelman perusteisiin sekä oppijoiden omiin tavoitteisiin ja henkilökohtaiseen opetussuunnitelmaan toteuttamiseen. Ohjaajan vastuulla on järjestää sellainen oppimisympäristö, jonka avulla oppijoita voidaan auttaa kehittämään tavoitteidensa mukaisesti.

TAVOITTEET

Koulutuksen tavoitteena on kodin ruokatalouden hoidossa tarvittavien laaja-alaisten tietojen ja taitojen saavuttaminen. Tavoitteena on kehittää omaa kykyä soveltaa tietoja ja taitoja, kehittää kriittisyyttä ja omaa ajattelua arjen hallinnassa, tutustua raaka-aineisiin, niiden käsittelyyn ja säilytykseen sekä ruoaksi valmistamiseen.

- oppia valmistamaan, monipuolisia ja ravitsevia suomalaisen ruokakulttuurin mukaisia aterioita
- käyttää keittiön koneita ja työvälineitä tehokkaasti
- kiinnittää huomiota kestävän kehityksen periaatteisiin
- tutustua myös eri ruokakulttuureihin ja nauttia hyvästä seurasta.

Tavoitteena on valmistaa selkeiden ohjeiden mukaan mutkatonta, herkullista ja terveyden kannalta edullista kotiruokaa.

SISÄLTÖ

Avoimen kotitalousopetuksen pääasiällisin sisältö on kotiruoan ja leivonnaisten valmistaminen. Käytännön ruoanvalmistuksenopetuksen sisälle integroidaan teoriaopetus. Ei siis opetella esimerkiksi vitamiineja erikseen, vaan otetaan tarkastelun kohteeksi valmistettu ateria ja keskustellaan mitä ravintoaineita se sisältää. Opetuksen sisältöjä voidaan painottaa oppijoiden itselleen asettamien tavoitteiden sekä esille nousevien kysymysten perusteella. Opetuksen sisältöjä suunniteltaessa lähtökohtana on näkemys konstruktivistisesta oppimisesta. Jolloin koko opetuskerran ateria on monipuolisen tarkastelun kohteena. Liitteessä 2 on esimerkkejä opetuskertojen sisällöistä.

AVOIN KOTITALOUSOPETUS

KOTIRUOAN JA LEIVONNAISTEN VALMISTUS

ELINTARVIKKEIDEN TUNTEMUS, VALINTA,
KÄSITTELY JA SÄILYTYS

RAVITSEMUKSELLISET TARPEET JA RUOAN
VALINNAN PERIAATTEET

KEITTIÖLAITTEIDEN, TYÖVÄLINEIDEN JA KONEIDEN
TALOUDELLINEN JA TEHOKAS KÄYTTÖ

KOTI-, JUHLA-, PERINNE-, VUODENAICA- JA KANSAINVÄ-
LISTEN RUOKIEN JA LEIVONNAISTEN VALMISTUS

RUOANVALMISTUS TAVALLISIMPIA ERITYISRUOKAVA-
LIOITA NOUDATTAVILLE

ELINTARVIKEHYGIENIA JA TYÖTURVALLISUUS

KULUTTAJAN VALINNAT RUOKATALOUDESSA

KESTÄVÄN KEHITYKSEN HUOMIOIMINEN
RUOKATALOUDESSA

SOSIAALINEN VUOROVAIKUTUS JA VIRKISTYMINEN

TOTEUTUS

Avoin kotitalousopetus on lukuvuoden kestävästä opetuksesta, josta kukin opiskelija voi suorittaa oman valintansa mukaisia kokonaisuuksia oman valintansa mukaan. Opetukseen voi ilmoittautua myös kesken lukukauden. Vuosittain tarkistetaan kurssimaksun suuruus. Raaka-ainemaksu perustuu käytettyihin raaka-aineisiin ja niiden ajankohtaiseen hintaan.

Oppimateriaalit ja -kirjat

Opiskelija saa jokaisella opetuskerralla opetusmonisteen, jossa on opetuskertaan liittyvää asiaa sekä ruokaohjeet. Opiskelijoiden omia ateriaehdotuksia voidaan toteuttaa heiltä ennakkoon saadun ohjeen mukaan. Tuolloin opiskelijat tekevät itse elintarviketilaukset hyvissä ajoin ennen toteutuskertaa.

Ohjemonisteen tulisi olla ulkonäöltään selkeä ja siisti. Tekstin asettelun olisi hyvä olla sellainen, että moniste on helppo arkistoida ja käyttää kotona myöhemmin. Ruokaohjeet eivät ole suojattuja. Lähteet tulee merkitä selvästi. Opetuksessa voi käyttää seuraavia oppikirjoja:

Mäkinen, Kiikka, Merisalo & Väättäinen: Keittiön kautta. Ruoanvalmistajan kirja. Otava 2005.

Parkkinen & Rautavirta: Utelias kokki. Elintarviketietoa ruoanvalmistajalle. Restamark 2004.

Lisäksi opetuksessa voi hyödyntää muita kotitalouden oppikirjoja ja muita teoksia sekä internet-sivustoja.

OPETUSKERTOJEN SUUNNITTELU

Opetuskertojen suunnittelussa on hyvä ottaa mahdollisimman paljon huomioon oppijoiden omia tavoitteita sekä toiveita. Opetus etenee oppijoiden henkilökohtaisen opetussuunnitelman mukaan. Opetuskerrat sisältävät teoriaopetuksen lisäksi ruokaohjeiden opetusta, ruoanvalmistuksen ohjaamista, arviointia sekä jälkitöiden käytännön osion.

Ajankäyttö

Avoin kotitalousopetus toteutetaan kurssiluontoisesti perjantaisin (3 x 60 min), aamupäivällä klo 9 - 12 ja iltapäivällä klo 12.30 - 15.30.

Ehdotus opetuskerran ajankäytöksi on seuraava:

- teoriaopetus integroituna käytännön työskentelyyn
- ruokaohjeiden opetus 10 minuuttia
- ruoanvalmistus ja keittiön siisteyden ylläpito noin 1½ tuntia
- arviointi ja jälkityöt 20 minuuttia

Ajankäyttöön vaikuttavat ryhmän koko, taidot sekä käytännön ruoanvalmistukseen kuluva aika.

Ruokalajien valinta

Ateriaehdotuksista tulisi muodostua monipuolinen kokonaisuus, sen tulisi havainnollistaa teoriassa läpi käytyjä asioita, tai toisinpäin, toteutettu ateria voi nostaa esille teoriakysymyksiä. Pyritään edistämään tiedon transferiaa todellisiin toimintatilanteisiin. Käytettävien ruoanvalmistusohjeiden annoskokojen tulee olla melko pieniä, korkeintaan neljälle hengelle tarkoitettuja.

Teoriaopetus

Vaikka opiskelijat tulevat vapaaehtoisesti kurssille, ohjaajan on hyvä miettiä, miten saada opiskelijat innostumaan opetuskerran sisällöstä. Käsiteltävä asiakokonaisuus kannattaa sitoa osallistujien omiin kokemuksiin tai elämäntilanteeseen. Teoriaopetuksessa on hyvä käyttää vaihdellen erilaisia opetusmenetelmiä. Havainnolliset ja keskustelevat menetelmät keventävät opetusta ja tukevat opiskelumotivaatioita. Myös ruokaohjeiden opetukseen voi yhdistää teoria-asioita, jos se on luontevaa. Tärkeää on huolehtia, että kurssilaiset oppivat asian myös kokonaisuutena, eikä vain yksittäisinä ruokaohjeina tai nikseinä.

Ruokaohjeiden opetus

Opiskelijoille jaettavassa opetusmonisteessa tulee olla kaikkien valmistettavien ruokien ohjeet. Ruokaohjeita läpikäydessä on tärkeää varmistaa, että kaikki raaka-aineet ovat opiskelijoille tuttuja. Kyseessä oleva raaka-aine tai sen pakkaus kannattaa näyttää samalla, kun selostaa ohjetta. Ruoan onnistumisen kannalta kriittisiä vaiheita on hyvä korostaa ja sanallisesti vaikeasti esitettäviä asioita havainnollistaa kuvilla tai näyttämällä. Ryhmän tasosta riippuu, kuinka perusteellista ohjeistuksen pitää olla. Ruokaohjeiden opetusvaiheessa on hyvä korostaa tehtävien lomittamista ja valmistusjärjestystä. Valmistusjärjestykseen vaikuttavat muun muassa valmistusnopeus, hautumisaika, nostatusaika, tarjoilulämpötila ja odottelun sieto. Hygienian noudattamisesta on hyvä muistuttaa aina ennen työskentelyn aloittamista. Ruokaa valmistettaessa on tärkeää muistuttaa myös välineiden huolellisesta puhdistuksesta ennen ja jälkeen ruoanvalmistuksen.

Ruoanvalmistus

Ruoanvalmistukseen kuuluu raaka-aineiden esikäsitteleminen, kypsennys tai muu ruoaksi valmistaminen, (jäähdyttäminen), ruoan pakkaaminen kotiin kuljetettavaksi, sekä oman työskentelypaikan siistinä pitäminen (astioiden tiskaus, pintojen puhdistus).

Käytännössä havainnollistettavat vaiheet, kuten kasvien pilkkominen, voidaan opettaa tässä vaiheessa. Silloin on huomioitava, että opiskelijoilla on omien töidensä ohella aikaa tulla seuraamaan havainnollistamista.

Ohjaaja opastaa ja kannustaa opiskelijoita ja vastaa kysymyksiin, mutta antaa heille myös mahdollisuuden itsenäiseen työskentelyyn. Opiskelijaa tulee kannustaa käyttämään omia luovia ratkaisujaan ongelmatilanteissa, mikäli niillä päästään toivottuun tulokseen.

KOHDERYHMÄ

Kaikki aikuiset, jotka ovat kiinnostuneita kehittämään omia ruoanvalmistus- ja leipomistaitojaan.

OPPIMISEN ARVIOINTI

Valmistettuja ruokia maisteltaessa arvioidaan niiden makua ja ulkonäköä, ruokien onnistumista ja mietitään vaihtoehtoisia valmistustapoja tai raaka-aineita.

Arviointi on tärkeä osa oppimista, mutta sen tulee toteutua myönteisessä ja kannustavassa hengessä. Ohjaajan vastuulla on tarvittaessa ohjata keskustelua. Omien ajatusten ja kokemusten jakaminen muun ryhmän kanssa lähentää ryhmää ja motivoi kurssilaisia arvioimaan työn tuloksia. Opintokerran päätteeksi voidaan esimerkiksi vertailla raaka-aineiden hintoja tai keskustella, ovatko opiskelijoiden mielipiteet tai ennakkokäsitykset muuttuneet opetuskerran aikana.

Loppuyhteenvedon tarkoituksena on jättää opitusta aihealueesta tärkeimpiä asioita päällimmäiseksi mieleen ja rauhoittaa tilanne ennen kotiin lähtöä. Samalla voidaan tiedottaa seuraavaan opetuskertaan liittyvistä asioista, kuten sen sisällöstä ja tarvittavista kuljetusasioista.

OPETUSEN JA OPETUSJÄRJESTELYJEN ARVIOINTI

Arvioinnin tarkoituksena on muun muassa

- antaa tietoa osallistujien alkutilanteesta (tiedot ja taidot)
- auttaa opettajaa suunnittelemaan opetusta
- kannustaa jatkamaan ja kehittää toimintaa

TAULUKKO 1. Arviointia voi tarkastella esimerkiksi alla olevan taulukon avulla.

Arvioinnin tekijä	osallistuja
Arvioinnin kohde	oma toiminta, oma kehittyminen (itsearviointi)
Arvioinnin keinot	arviointilomakkeen täyttäminen, janaharjoitukset
Arvioinnin ajankohta	kurssin puoliväli ja jälkeen
Arvioinnin tarkoitus	tehdä näkyväksi kehittyminen, kannustaa

Ohjaajan arviointi

Ohjaajan tulee arvioida omaa toimintaansa itsearvioinnin, oppijoiden palautteiden ja ryhmäkeskustelujen pohjalta. Tavoitteena on oman toiminnan sekä opetuksen sisällön ja toteutuksen kehittäminen.

Liite 1: Kotitalousohjaajien haastattelukaavake

KUOPION KANSALAI SOPISTO KOTITALOUDEN AVOIN OPETUS KOTITALOUSOHJAAJA

Voisitko ystävällisesti vastata seuraaviin kysymyksiin?

1. Oliko saamasi perehdytys kotitalousopetuksen ohjaamiseen mielestäsi riittävää? Minkälaista lisätukea olisit kaivannut?
2. Millä perusteella olet valinnut toteuttamasi opetussuunnitelman sisällöt?
3. Oletko päättänyt opetuksen sisällöstä itsenäisesti? Olisitko kaivannut lisätukea?
4. Ovatko opiskelijat osallistuneet opetussuunnitelman suunnitteluun?
5. Olisiko mielestäsi hyvä selkeyttää (tai kirjoittaa näkyväksi) avoimen kotitalousopetuksen opetussuunnitelma?
6. Mitä asioita tai mitä asiakokonaisuuksia opetussuunnitelmassa mielestäsi tulisi olla? Mihin asioihin hakisit vastauksia opetussuunnitelmasta?
7. Olisitko halukas hyödyntämään opetussuunnitelmaa, mikäli sellainen olisi?
8. Sitoutuisitko kehittämään avoimen kotitalouden opetusta työsuhteesi aikana? (esimerkiksi keräämällä tietoa toteutuneen opetuksen sisällöistä ja päivittämään sähköisessä muodossa olevaa opetussuunnitelmaa vuosittain?)
9. Näetkö tarpeelliseksi arvioida opiskelijoiden kehittymistä ja oppimista
10. Mitä ongelmia olet huomannut avoimen kotitalousopetuksen toteuttamisessa?
11. Minkälaisia kehittämisideoita sinulla on avoimen kotitalousopetuksen seuraaville lukukausille?
12. Mitä muita huomioita, joista haluaisit kertoa, sinulla on avoimesta kotitalousopetuksesta?

Liite 2. Esimerkkejä opetuskertojen sisällöistä suunnittelun avuksi.

LAADUKKAITA ELINTARVIKKEITA

SYKSYN SATOA

HYVÄ OLO, HYVÄ MIELI

JUURESPARAATI

JOULUN ODOTUS

EDULLINEN LEIVONTA

KEVENNYSTÄ KASVIKSILLA

MAKUJA MAAILMALTA

ULKOILUPÄIVÄN PADAT

MAKUJA MAAKUNNISTA

KEVÄÄN JUHLAT

SUOMALAISIA SUOSIKKEJA

KALAJUTTU

MAAN MAINIOT MARJAT

YRTTITARHAN TAIKAA

SIENIMETSÄN HERKKUJA